

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Δεκάτος

Συνδρομή ἑτησίαι: Ἐν Ἀθήναις φρ. 10, ἐν ταῖς ἑπαρχίαις φρ. 12, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20. - Ἀποστροφὴ καὶ ἀρ-
χόντα: ἐκ τῆς Ἰαννακίου καὶ τοῦ ἴσου καὶ τῆς ἰσίου - Γραφεῖον τῆς Διοικήσεως: Ὀδὸς Σαδίου, 6.

14 Δεκεμβρίου 1880

ΣΦΡΑΓΙΣ ΤΟΥ ΘΡΑΣΥΒΟΥΛΟΥ ΖΑΙΜΗ
ὡς ἐκτάκτου ἀπεσταλμένου τῆς Κυβερνήσεως κατὰ
τὰς Ἰονίους νήσους¹,

[Ἐκ τῆς Συλλογῆς Παύλου Λάμπρου].

Μεταξὺ τῶν ἐγγράφων τοῦ ἀειμνήστου Θρασυβούλου Ζαίμη εὗρήθη φάκελλος ἐσφραγισμένος φέρων ἐπιγραφὴν «Αἱ τελευταῖαι ἐντολαὶ μου». Καὶ τοὶ αἱ ἐντολαὶ αὗται ἀπευθύνονται πρὸς τὴν οἰκογένειάν του, θεωρησάμεν αὐτὰς ἀξίας δημοσιεύσεως καὶ μελέτης, διότι ἀπικονίζουσι τὰς ἀρχάς, ὡς ὦν κατ' ὄλον αὐτοῦ τὸν βίον διεπίετο, καὶ θέλουσι χρησιμεύσει τῇ ἱστορίᾳ πρὸς κατανοήσιν καὶ ἐξηγήσιν τῆς πολιτείας καὶ τοῦ χαρακτήρος τοῦ μεγάλτου καὶ φιλοπατρίδος ἀνδρός. Σ. τ. Δ.

Αἱ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑΙ ΕΝΤΟΛΑΙ ΤΟΥ Θ. ΖΑΙΜΗ

«Καθαρῶν τὴν ὑγείαν μου ἐπὶ τὰ χεῖρά προβαίνουσαν, ἰδίως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ προσφιλεστάτου μου υἱοῦ Ἀνδρέου, ἔκρινα δέον ἵνα διαθιβάσω πρὸς τὰ ἀγαπητά μου τέκνα τὰς τελευταίας ἐντολάς μου. Τὰ παρακαλῶ δὲ ἵνα πιστῶς ἐκτελέσωσι ταύτας, ἐὰν θέλωσι νὰ τύχωσι τῆς ἐμῆς εὐλογίας» διότι «εὐλογίαι πατέρων στηρίζουσι τέκνα».

«Α'. Ἀπονήσχω τέκνον γνήσιον τῆς Ἀνατολικῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, ἐντέλλομαι τοῖς ἀγαπητοῖς μου τέκνοις ἵνα διατελῶσι πιστὰ καὶ ἀφοσιωμένα εἰς τὴν πατρίαν αὐτῶν θρησκείαν. Παραγγέλλω ἐπομένως αὐτοῖς, ἵνα ἀκριβῶς ἐκπληρῶσι τὰ χριστιανικὰ καθήκοντά των καὶ διαφυλάττωσιν ἀμείωτα τὰ χριστιανικὰ ἔθιμα τῆς Πατρίδος των. Συνίστημι δὲ ἐνθέρμως αὐτοῖς πρὸ παντὸς ἄλλου τὴν ἐλεημοσύνην. Καθ' ὅλον τὸν βίον μου ὡς τὴν μεγαλειτέραν ἀτέλειαν τῆς ἀνωραπτότητος θεώρησα τὴν μὴ ὑπαρξίν κοινωνικῆς

1. Κατὰ Μάιον τοῦ 1864 ἀπεστάλη εἰς Ἐπτανήσον, ὡς ἐκτάκτος ἀπεσταλμένος ἀντιπρόσωπος τοῦ Βασιλέως, ὡς πρὸς ἐνεργήσιν τῆς εὐλογίας τῶν ἐξ Ἐπτανήσου πληρεξουσίων καὶ ἐγκαθιέρωσιν ἐν ταῖς νήσοις τῆς ἑλληνικῆς Ἀρχῆς.

καταστάσεως, ἐν ἧ πάντες οἱ ἄνθρωποι νὰ ἔχωσι τὰ αὐτὰ μέσα τῆς ζωῆς. Τούτου μὴ ὄντος κατορθωτοῦ, ἡ ἐλεημοσύνη πρὸς τοὺς πτωχοὺς εἶναι τὸ χριστιανικώτερον καθήκον καὶ ἡ μεγαλειτέρα τῶν ἀρετῶν. Διὰ τοῦτο παραγγέλλω εἰς τὰ τέκνα μου νὰ βοηθῶσι τοὺς πτωχοὺς, παράδειγμα ἔχοντα τοὺς γονεῖς αὐτῶν.

«Β'. Ἐντέλλομαι τοῖς υἱοῖς μου, ἐὰν ὁ Θεὸς εὐδοκήσῃ καὶ χάριση αὐτοῖς ζωὴν, ν' ἀφοσιωθῶσιν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Πατρίδος, ἀπωθύντες τὰς ἐγωϊστικὰς ἰδέας τοῦ συμφέροντος καὶ τοῦ ἀτομικοῦ. Ἀφοσιούμενοι δὲ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Πατρίδος, καὶ ἐκλέγοντες κατὰ τὴν κλίσιν των τὰ ἐπαγγέλματα των, δρῶσι κατὰ γράμμα ν' ἀκολουθῶσι τὴν φιλοπατρίαν, τὴν αὐταπαρνήσιν καὶ τὴν ἀμνησιακίαν τῶν προγόνων αὐτῶν. Ἡ οἰκογένεια, ἧς φέρουσι τὸ ὄνομα, παρέσχε τῇ Πατρίδι σπουδαίους καὶ ἐναρέτους ἄνδρας, τὸν Παναγιώτην Ζαήμεν, πρωτοσπανασάτην τοῦ 1769, τὸν Ἀσημάκην Ζαήμεν, υἱὸν τοῦ Παναγιώτου, καὶ τὸν Ἀνδρέαν Ζαήμεν υἱὸν τοῦ Ἀσημάκη καὶ ἐμὸν πατέρα. Καὶ οἱ τρεῖς οὗτοι προπάτορες αὐτῶν ἔστωσαν ὑπόδειγμα τῆς πολιτείας τῶν ἀγαπητῶν μου υἱῶν. Πολιτευόμενοι, ὡς ἔχωσιν ὑπ' ὄψιν μόνον τῆς Πατρίδος τὸ συμφέρον καὶ αὐτὸ μόνον. Ἔστωσαν δὲ ἦται πρὸς τοὺς ἀντιθέτους αὐτῶν καὶ ἀμνησιακοί, διότι ἡ μνησιακία ἀρμύζει μόνον εἰς τὰ θηρία.

«Γ'. Παραγγέλλω, ἵνα εἰς τῶν υἱῶν μου διαμένῃ ἐπὶ τινα χρόνον κατ' ἔτος ἐν Καλαβρούτοις καὶ ἐν Πάτραις, ὅπως ἐπιμελήται τῶν ὑποθέσεων τῶν συνεπαρχιωτῶν μας. Ἐπιθυμῶ νὰ ἐξακολουθήσῃ ἡ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Καλαβρῶτων ἐπιβρῆ τῆς οἰκογενείας μου, ἀποκτηθεῖσα δι' ἐνεργειῶν καὶ μεγάλων πράξεων. Ἐπειδὴ δὲ ἡ εὐγνώμων αὐτῇ ἐπαρχία ἐτίμησε τὴν ἐμὴν οἰκογένειαν, ἐντέλλομαι τοῖς υἱοῖς μου, ἵνα ἐπιμελῶνται τῶν συμφερόντων τῆς ἐπαρχίας καὶ εὐεργετῶσι τὸ κατὰ δύναμιν αὐτήν.

«Δ'. Παραγγέλλω τοῖς υἱοῖς μου καὶ τῇ πολυαγαπημένῃ μου θυγατρὶ Ἐλένῃ νὰ συζευχθῶσι μετὰ Ἑλλήνων.

«Ε'. Παρακαλῶ τὴν προσφιλεστάτην μου σύζυγον Ἐλίξαν, τρία ἔτη μετὰ τὸν θάνατόν μου, νὰ μετακομίσῃ τὰ ὄσπᾳ μου εἰς τὸ ἐν Καστελοκάμπῳ κτήμα μου, καὶ θέσῃ αὐτὰ ἐν ἀπλουστάτῳ μνημείῳ μετὰ τῶν ὄσπᾳ τοῦ ἀγαπητοῦ μας Ἀν-

δρέου. Επιθυμῶ τὰ ὄσπ' μου νὰ συνταφῶσι μετὰ τῶν ὄσπ' ἐκείνου, ἢν ἀδιαλείπτως καὶ κρύφα θρηνώ. Τὸ μνημεῖον, ἐγερθησόμενον ἐν τῷ μέσῳ τῶν τεσσάρων πλατάνων, πρέπει νὰ καλυφθῆ διὰ πλακὸς πεντελῆσιου μαρμάρου, ἐφ' ἧς νὰ χαραχθῶσι τὰ ἐξῆς :

«Θρασύβουλος Ζαήμης, υἱὸς Ἀνδρέου Ζαήμη καὶ Ἐλένης Δηλιγιάννη, γεννηθεὶς τὴν 29 Ὀκτωβρίου 1822 καὶ ἀποθιώσας τὴν . . . κείται ἐνθάδε μετὰ τοῦ προσφιλοῦς αὐτῷ υἱοῦ Ἀνδρέου. Ἡ σύζυγος αὐτοῦ Λίτσα Ζαήμη, τὸ γένος Μουρρούζη, ἤγειρε».

«ΣΤ'. Παρακαλῶ τὴν σύζυγόν μου καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτῆς τὰ τέκνα μου νὰ τελῶσι κατ' ἔτος τὴν 5 Μαΐου ἄρχιερατικὸν μνημόσυνον ὑπὲρ τῆς ψυχῆς μου, νὰ μνημονεύονται δὲ κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν καὶ τὰ ἐξῆς ὀνόματα Ἀσημάκη, Ἀραστασίας, Ἀνδρέου, Ἐλένης, Παραγιώτου καὶ Αἰκατερίνης Ζαήμη, καὶ τὰ ὀνόματα Ἀραστασίου καὶ Αἰκατερίνης Χαραλάμης. Παρακαλῶ δὲ τὰ τέκνα μου, ἵνα τὴν ἐντολήν ταύτην μεταβιβάσωσι καὶ εἰς τὰ ἐαυτῶν τέκνα.

«Ζ'. Συνίστημι εἰς τὰ τέκνα μου ν' ἀπορρῶσι καὶ τὴν σπατάλην καὶ τὴν φιλαργυρίαν, διότι ἀμφοτέρω τὰ ἐλαττώματα εἰσὶ μισητά.

«Η'. Ἐντέλλομαι τοῖς τέκνοις μου νὰ δημοσιεύσωσιν εἰς ἕν τεύχος τοὺς κοινοβουλευτικούς καὶ ἐπιταφίους λόγους, οὓς ἀπήγγειλα. Γράψας δὲ καὶ τινὰς ἀναμνήσεις, ἀφίνω τῷ υἱῷ μου Ἀλεξάνδρῳ ν' ἀποφασίσῃ, ἂν πρέπει νὰ δημοσιευθῶσι.

«Ἐγραψα ἐν Ἀθήναις, τῆ 20 Φεβρουαρίου 1879.
Θ. Α. ΖΑΙΜΗΣ».

[Ἐν τῷ πολυτίμῳ τούτῳ ἐγγράφῳ ὑπάρχουσι προσέτι καὶ περικοπαὶ τινες, παραλειφθεῖσαι διὰ τὸν ὄλως οἰκογενειακὸν χαρακτήρα, ὡς παραινέσεις διὰ τὴν μὴ ὑπὲρ ὅρον παράτασιν τοῦ ἐπὶ τῷ θανάτῳ του πόνθου ἐν τῇ οἰκογενείᾳ του, καὶ ἀπαγόρευσις τοῦ νὰ ἐγκατασταθῶσιν οἱ υἱοὶ αὐτοῦ ὀριστικῶς ἐν ξένῃ χώρᾳ, ἐγκαταλείποντες τὴν ἑαυτῶν Πατρίδα λόγῳ συμπερόντων. Σ.τ.Δ.]

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΙΣ

[Ἐκ τῶν τοῦ Ἐδμόνδου δὲ Ἀμίκης Μετάφρασις ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ τῆς δεκάτης ἐκδόσεως ὑπὸ ***]

Συνίζησι· (ὁὶ σελ. 782.)

Ὡς πρὸς τὰς ἐβραϊκὰς, δύναμαι νὰ βεβαιώσω, ἀφ' οὗ εἶδα τὸ Μαρρόκκον, ὅτι αἱ τῆς Κωνσταντινουπόλεως οὐδὲν ἔχουσι τὸ κοινὸν πρὸς τὰς τῆς βορείου παραλίας τῆς Ἀφρικῆς, ὅπου οἱ σοφοὶ παρατηρηταὶ νομίζουσιν, ὅτι βλέπουσιν ἀκόμη ἐν ὅλῃ τῇ ἀνατολικῇ αὐτοῦ καθαρότητι τὸ ἀνατολικὸν πρωτότυπον τοῦ ἐβραϊκοῦ κάλλους. Ἐλπίζω νὰ εὕρω τὸ κάλλος τοῦτο, ὀπλίθην μὲ γεννικιότητα, καὶ ἕκαστα γύρους πολλοὺς εἰς τὴν ἀπέραντον ἐβραϊκὴν συνοικίαν τοῦ Βαλατᾶ, ἣτις παρατείνεται, ὡς ὅρις ῥυπαρῆς, παρὰ τὴν ὀ-

1. Ἡμέραν τοῦ θανάτου τοῦ πατρὸς του.

χθὴν τοῦ Κερατίου κόλπου. Προέβην ἕως εἰς τὰς ἀθλιωτέρας στενωποὺς, μεταξὺ οἰκίσκων ἀποπνεόντων ὄσμην εὐρωτος, ὅπως αἱ ὄχθαι τοῦ ἐν τῷ Ἀδῆ Δαντείου διαμερίσματος, εἰς σταυροδρόμια, τὰ ὁποῖα δὲν θὰ διέβαινον ἐκ νέου εἰμὴ ἐπὶ καλοδάρων καὶ μὲ τοὺς ῥῶθονας συτυπωμένους, παρτηρῶν διὰ παραθύρων φερόντων ὡς παραπετάσματα βράκη προκαλοῦντα ναυτίαν εἰς μέλανα καὶ γλοιώδη δωμάτια· σταματῶν ἐνώπιον αὐλῶν ὑγρῶν, ἐξ ὧν ἐξήρχετο ὄσμη εὐρωτος ἐμποδίζουσα τὴν ἀναπνοήν, παραμερίζων, ὅπως διαβῶ, ὀμίλους παιδίων χοιραδικῶν καὶ ἀλωπεκιῶντων, παραγκωνίζων γέροντας φρικαλέας ὄψεως, οἵτινες ἐφαινοντο ὡς ἄνθρωποι ἀποθανόντες ἐκ πανώλους καὶ ἀναστάντες ἐκ νεκρῶν, διασελίζων κατὰ πᾶν βῆμα σκύλλους σκεπασμένους ἀπὸ πληγᾶς, καὶ βόθρους πλήρεις μέλανος βορβορίου, καὶ ἀποκλίνων ἀπὸ πανία κρεμάμενα ἀπὸ σχοινία ἀλειμμένα, καὶ ἀπὸ συρφετοῦς σσηπότηας, ἱκανοὺς νὰ σοὶ φέρωσι λιποθυμίαν· ἀλλ' ἢ γενναϊότης μου ὅμως δὲν ἀντημείβετο. Μεταξὺ τῶν πολλῶν γυναικῶν, ὅσας εἶδα ἐγκακορδουλμένους εἰς τὸ ἐθνικὸν τῶν σκούφωμα, τὸ ὁποῖον φαίνεται ὡς σαρκίον ἐπιμήκεις, καὶ καλύπτει τὴν κόμην ἅμα καὶ τὰ αὐτίκα, ἀπήγγησα, νκί, καὶ πρόσωπα, ἐφ' ὧν ἀνεγνώρισα τὴν λεπτὴν κανονικότητα τῶν χαρακτήρων, καὶ τὸ μειλίχιον ἐκείνο ἦθος τῆς ἐγκαρτερήσεως, ὅπερ θεωρεῖται ὡς τὸ ἰδιαιτέρον γνώρισμα τῶν ἐβραϊδῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, εἶδα ἀρίστους τινὰς κατατομὰς Ῥοδεκκῶν καὶ Ῥαχῆλ, ὀφθαλμοὺς ἀμυγδαλωτοὺς, πλήρεις γλυκύτητος καὶ χάριτος, εἶδα ἐκλεκτὴν τινὰ μορφήν, ἱσταμένην ἐπὶ τοῦ κατωφλίου τῆς θύρας καὶ στηρίζουσαν τὴν ἐτέρην τῶν χειρῶν ἐπὶ τῆς οὐλότριχος κεφαλῆς παιδίου, στάσιν ἀξίαν τῆς γροφίδος τοῦ Ῥαφαήλ· ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ δὲν εἶδα ἄλλο τι παρὰ τὰ σημεῖα φυλῆς παρκαμακίνας. Ποία διαφορὰ μεταξὺ τῶν ἰσχνῶν τούτων μορφῶν, καὶ τῶν πυρίνων ὀφθαλμῶν, τῶν πομπωδῶν χρωμάτων καὶ τῶν εὐσώμων σχημάτων, ὅσα ἐθαύμασα μετὰ ἕν ἔτος εἰς τὰ ἀμαλᾶτα τοῦ Τάγγερ καὶ τοῦ Φέξ! Τὸ αὐτὸ δὲ συμβαίνει καὶ εἰς τοὺς ἄνδρας, κίτρινωποὺς καὶ ἀπαλοὺς, ὧν ὅλη ἡ ζωτικότης φαίνεται ὅτι συνεκεντρώθη εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς, σπινθηροβόλους ἐκ δολιότητος καὶ ἀπληστίας, οὓς στρέφουσιν ἀδικαίπτως περὶ ἑαυτοὺς, ὡς ἂν εἶχαν ἀκούσῃ, ὅτι ἀπανταχόθεν ἀναπνῆδῶσι χάρματα. Καὶ τώρα προσμένω τοὺς καλοὺς μου Ἰσραηλίτας ἐπικριτὰς, οἵτινες ἀντεῖπαν εἰς ὅσα ἔγραψα περὶ τῶν Ἰσραηλιτῶν τοῦ Μαρρόκκου, νὰ μοῦ ψάλλουν ἐκ νέου τὰ αὐτὰ, ἐπιρρίπτοντες τὴν αἰτίαν τῆς παρακμῆς καὶ τοῦ ἐκφυλισμοῦ τῶν Ἰσραηλιτῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὴν καταπίεσιν τῶν Τούρκων. Ἀλλ' ἡ συλλογισθῶσιν ὅμως ὅτι εἰς τὴν αὐτὴν μὲ τοὺς ἐβραίους πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν κατάστασιν εὐρίσκονται καὶ

οἱ ἐπίλοιποι μὴ μουσουλμάνοι ὑπήκοοι τῆς Πύλης, καὶ ὅτι, καὶ ἄνευ τούτου, θὰ ἦτο δύσκολον λίαν ν' ἀποδειχθῆ, ὅτι ἡ ἐπονεϊδίσιτος ῥυπαρότης, οἱ πρόωροι γάμοι, καὶ ἡ ἀποχὴ ἀπὸ πάντῶς ἐπαγγέλματος κοπιώδους, ἅτινα θεωροῦνται ὡς τὰ ἀποτελεσματικώτερα αἰτίαι τῆς παρακμῆς ταύτης, εἶνε λογικὴ συνέπεια τῆς ἐλλείψεως ἐλευθερίας καὶ ἀνεξαρτησίας. Ἐὰν δὲ πάλιν θελήσωσι νὰ μοὶ εἴπωσιν, ὅτι ὄχι ἡ πολιτικὴ καταδυστασεισι τῶν τούρκων, ἀλλ' οἱ μικροὶ διωγμοὶ καὶ ἡ περιφρόνησις ὅλου τοῦ κόσμου εἶνε ἡ αἰτία τοῦ ἐκφυλισμοῦ τούτου, ἂς ἐρωτήσωσι πρῶτον ἑαυτοὺς ἂν κατὰ τύχην δὲν ἀληθεύει τὸ ἐναντίον· ἂν δὲν πρέπει ν' ἀναζητηθῆ ἡ αἰτία εἰς τὰς ἔξεις μᾶλλον καὶ εἰς τὸν ἴδιον αὐτῶν βίον, καὶ ἂν, ἀντὶ νὰ ζητῶσι νὰ κρούψωσι τὴν πληγὴν, δὲν θὰ ἦτο καλὸν νὰ φέρωσιν ἐπ' αὐτῆς αὐτοὶ οἱ ἴδιοι πεπυρακτωμένον σιδήρον.

Ἄρ' οὐ ἐκάμαμεν ἕνα γῦρον εἰς τὸν Βαλατᾶν, δὲν θὰ εὐρωμεν τὰ χειρότερα, ὅπως λέγουσιν εἰς τὴν Φλωρεντίαν, ἂν μεταβῶμεν εἰς ἕν τουρκικὸν λουτρόν. Οἱ λουτροῦνες οὗτοι εἶνε καὶ ἐξῶθεν εὐδιάκριτοι· εἶνε οἰκοδομήματα ἄνευ παραθύρων, ἔχοντα τὸ σχῆμα τζαμιῶν, ἐπεστεγασμένα μὲ ὄβλον, ἐξ οὗ προέχουσι καπνοδόχοι κωνοειδεῖς, ἀδιαλείπτως καπνίζοντες. Πρὶν ὅμως εἰσελθῶμεν εἰς τὸν τουρκικὸν τούτον λουτρόνα, πρέπει νὰ τὸ καλοσυλλογισθῶμεν ἅπαξ καὶ δις, καὶ νὰ ἐρωτήσωμεν ἑαυτοὺς quid valeant humeri, ἂν βασταοῦν αἱ πλάταις μας, διότι ὅλοι δὲν δύνανται νὰ ὑποφέρουν ὅσα ὑφίσταται τὸ ἀνθρώπινον σῶμα ἐντὸς τῶν ὑγιεινῶν ἐκείνων τοίχων. Ὁμολογῶ δὲ, ὅτι μετ' ὅσα εἶχα ἀκούσῃ περὶ τούτου, εἰσῆλθον ὄχι ἄνευ τρόμου τινός, οἱ δὲ ἀναγνώσταί μου θὰ ἴδωσιν, ἂν δὲν ἦμην διὰ τοῦτο συγγνώμης ἄξιος. Ἀκόμη καὶ τώρα ὅταν τὸ συλλογίζωμαι, αἰσθάνομαι δύο σταγονίδια ἰδρώτος εἰς τοὺς κροτάφους, τὰ ὁποῖα προσμένουν πότε θὰ φθάσω εἰς τὸ ἔπακρον τῆς περιγραφῆς, διὰ νὰ τρέξωσιν εἰς τὰς παρειὰς μου. Ἴδου λοιπὸν καὶ τί ἐπέπρωτο εἰς τὸ πτωχόν μου σαρκίον. Εἰσερχομαι μετὰ δειλίας καὶ εὐρίσκομαι ἐν τῷ μέσῳ αἰθούσης, περὶ ἧς ἀμφιβάλλω πρὸς στιγμὴν, ἂν εἶνε θέατρον ἢ νοσοκομεῖον. Ἐν τῷ μέσῳ ἀναβροῦει πίδαξ, ἐστεμμένους μὲ ἄνηθ, τοὺς δὲ τοίχους περιθεῖε ἐξώστης ξύλινος, ὅπου κοιμῶνται βαθέως ἢ καπνίζουσι νυσταλέοι τούρκοι τινες ἐξηπλωμένοι ἐπὶ στρωμάτων, καὶ τυλιγμένοι ἀπὸ κρομφῆς μέχρι ποδῶν μὲ πανία λευκότατα. Ἐν ᾧ δὲ περιφέρω κύκλω τὸ βλέμμα ἀναζητῶν τὸν λουτρόριον, δύο κοντόχονδροι μελαψοὶ ἡμίγυμνοι ὀρθοῦνται ἐνώπιόν μου ὡς δύο φάσματα, καὶ μ' ἐρωτῶσιν ἀμφοτέρω ὁμοῦ διὰ φωνῆς ὑποκώφου : Χαράμουν ;¹ (λουτρόν ;) — Ἐββετ (μάλιστα), ἀ-

1. Σημ. τ. μεταφρ. Ὁ μεταφραστὴς δὲν γνωρίζει τὸν τύπον τῆς τουρκικῆς ταύτης λέξεως, διὰ νὰ τὸν διορθώσῃ,

ποκρίνομαι μὲ λεπτότατόν τι ἔχνος φωνῆς. Μοὶ νεύουσι νὰ τοὺς ἀκολουθήσω, καὶ μὲ ἀναβροῦσιν κοῦσι διὰ κλιμακίδιου ξυλίνου εἰς δωμάτιον πλήρες ψιθῶν καὶ προσκεφαλίων, ὅπου μὲ δίδουσι νὰ καταλάβω ὅτι πρέπει νὰ ἐκδυθῶ. Μοῦ ρίπτουσι περὶ τὴν ὄσφιν πανίον κυανόλευκον, μοῦ τυλίσσουν τὴν κεφαλὴν μὲ τεμάχιόν τι βαμβυκακεροῦ ὑφάσματος, μοῦ περνοῦν εἰς τοὺς πόδας δύο κρουπέζας κολοσσιαίας, μὲ λαμβάνουσιν ἐκ τῶν μασχάλων ὡς τινὰ μεθυσμένον, καὶ μὲ φέρουσιν ἢ μᾶλλον μὲ μεταφέρουσιν εἰς ἄλλην αἴθουσαν θερμὴν καὶ ἡμισκότεινον, ὅπου μ' ἐξαπλώνουσιν ἐπὶ τάπητος, καὶ στηρίζοντες τὰς χεῖρας ἐπὶ τῆς ὀσφύος, ἴστανται οὕτως ἀναμένοντες πότε θὰ μαλακώσῃ τὸ δέρμα μου. Ὅλαι αὗται αἱ προπαρασκευαί, αἵτινες ἔχουσι πολὺ τὸ παρεμφερὲς πρὸς παρασκευὰς βασιανιστηρίους, μοῦ διεγείρουσιν ἐν τῇ ψυχῇ ἀνησυχίαν, ἣτις μεταβάλλεται εἰς αἰσθημα ἐπιὸλιγώτερον ἐντιμον, ὅτε οἱ δύο δεσμοφύλακες μοῦ μοῦ ψάουσι τὸ μέτωπον, ἀνταλλάσσουσι πρὸς ἀλλήλους βλέμμα σημαίνον : — ἐμπορεῖ νὰ βαστάξῃ — καὶ φαίνονται ὡς νὰ θέλωσι νὰ εἴπωσιν : — εἰς τὸν τροχόν — λαβόντες με δ' ἐκ τῶν χειρῶν μὲ μεταφέρουσιν εἰς τρίτην αἴθουσαν. Ἐνταῦθα δ' αἰσθάνομαι τι παραδοξότατον. Νομίζω ὅτι εὐρίσκομαι εἰς ναὸν ὑποδρύχιον. Βλέπω ἀμυδρῶς διὰ μέσου πέπλου λευκοῦ ἀτμῶν ὑψηλοῦς μαρμαρίνου τοίχους, κίονας, ἀψίδας, ὄβλον μὲ θυρίδας, δι' ὧν κατέρχονται ἀκτίνες φωτὸς ἐρυθροῦ, κυανοῦ καὶ πρασίνου, φάσματα λευκά, ἐρχόμενα καὶ ἀπερχόμενα ἐγγύς καὶ κατὰ μῆκος τῶν τοίχων, καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῆς αἰθούσης ἀνθρώπους ἡμίγυμνους κειμένους ἐκτάθην ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ὡς πτώματα, ὑπεράνω τῶν ὁποίων ἴστανται ἄλλοι ἄνθρωποι ἡμίγυμνοι, κεκυφότες δὲ πρὸς αὐτοὺς, ὡς ἰατροὶ ἐνεργούντες αὐτοψίαν. Ἡ θερμοκρασίαι τῆς αἰθούσης εἶνε τοιαύτη, ὥστε μόλις εἰσῆλθον καὶ αἰσθάνομαι ἑμαυτὸν κλίθρον, καὶ μοὶ φαίνεται ὅτι δὲν θὰ δυνηθῶ νὰ ἐξέλθω πλέον ἐκεῖθεν ἄλλως, εἰμὴ ὑπὸ τὸ σχῆμα ποταμίσκου, ὅπως ὁ ἐραστής τῆς Ἀρελοῦσης. Οἱ δύο μελαψοὶ μεταφέρουσι τὸ σῶμά μου εἰς τὸ μέσον τῆς αἰθούσης, καὶ τὸ διευθετοῦσιν ἐπάνω εἰδους τινὸς ἀνατομικῆς τραπέζης, ἣτις εἶνε μεγάλη πλάξ ἐκ μαρμάρου λευκοῦ, ἀνυψωμένη ὀλίγον ἐκ τοῦ ἐδάφους, οὗ κάτωθεν καίουσιν αἱ θερμάστραι. Ἡ πλάξ καίει, καὶ ἐγὼ τὰ χῆνα καίόμενος· ἀλλ' εἶμαι πλέον ὅπου εἶμαι ἐπὶ τῆς πλάξος, καὶ φωνάζω μόνον. Οἱ δύο μελαψοὶ ἀρχίζουν τότε τὰς ζωτομίας των (vivesezione), ὑποτονθορίζοντες ἅμα τι πένθημον. Μοῦ τσιμποῦν τὰς χεῖρας, τοὺς πόδας, μοῦ πιέζουν τοὺς μυῶνας, μὲ κἀμουν νὰ τρίξουν αἱ κλειδώσεις μου, μὲ τρίβουν, μὲ θλίβουν, μὲ συνθλίβουν· μὲ στρέφουν τὰ πῖστομα, καὶ ἐξ-

ὅπου ἐπράξεν ἐνιαχοῦ. Ἐν γένει δὲ δὲ ἀναλαμβάνει καμῖν εὐθύνην διὰ τὰς τοιαύτας καὶ οἰαζόμενους ἄλλας ἐλλείψεις τοῦ συγγραφέως· μικρᾶς, ἄλλως καὶ ἀσημάντους.

αναρχίζουσι με αναστρέφουν ὑπτιον, καὶ πάλιν με αναστρέφουσι με εκτείνουσι, με συστέλλουσι ὡς πλαγγόνα ἐκ ζύμης, εἰς τὴν ὁποίαν θέλουσι νὰ δώσουσι σχῆμά τι, τὸ ὁποῖον αὐτοὶ ἔχουσι κατὰ νοῦν, ἀλλ' ὅπερ μὴ κατορθώνοντες λυσώσιν ἐξ ὄργης. Ἀκολουθῶσι λαμβάνουσι μικρὰν τινα ἀναψυχὴν καὶ μετ' ὀλίγον νέα τσιμπήματα καὶ θλίψεις καὶ συνθλάσεις τοιαῦται, ὥστε ἤρχισα νὰ φοβῶμαι, ὅτι ἡ τελευταία μου ὄρα ἔφθασε. Τέλος, ὅτε πλέον τὸ σῶμά μου ὄλον ἀναβλύσει ὕδωρ ὡς σπόγγος ἐκπιεζόμενος, ὅτε τὸ αἷμά μου διαφαίνεται ὑπὸ τὴν ἐπιδερμίδα, ὅτε πλέον εἶδαν καὶ αὐτοὶ καὶ ἐπέστησαν, ὅτι τὸ πρᾶγμα δὲν εἶνε πλέον δυνατὸν νὰ προχωρήσῃ, σύρουσι τὸ λείψανόν μου ἐκ τῆς βασιανιστηρίου ἐκείνης κλίνης καὶ τὸ μεταφέρουσιν εἰς γωνίαν τινα, ἐνώπιον μικρᾶς κόγχης, ἐξ ἧς προέχουσι δύο χαλκοὶ κρουνοὶ, προχέοντες ὁ μὲν θερμὸν ὁ δὲ ψυχρὸν ὕδωρ ἐντὸς μαρμαρίνου πύελου. Ἀλλ' οἱμοὶ! Ἐδῶ ἀρχίζει ἄλλο μαρτύριον. Καὶ τῇ ἀληθείᾳ τὰ πρᾶγματα λαμβάνουσι κάποιαν πορείαν, ὅπου, χωρὶς ἀστέισμους, ἐγὼ σκέπτομαι ἐάν δὲν πρέπει νὰ ἀστράψω μίαν τοῦ ἐνὸς ἀπ' ἐδῶ καὶ μίαν τοῦ ἄλλου ἀπ' ἐκεῖ, καὶ νὰ τὸ στῆθω ἐξῶ, ὅπως εὐρίσκουμαι. Ὁ εἰς τῶν δύο βασιανιστῶν μου φορεῖ χειροῦτιον ἐκ δέρματος καμήλου, καὶ ἀρχίζει νὰ μοῦ τρίβῃ τὴν ῥάχιν, τὸ στήθος, τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας μεθ' ὅσας χάριτος θὰ ἐξύστριξέ τις ἵππον, καὶ τὸ ξύστρισμα τοῦτο παρατείνεται ἐπὶ πέντε λεπτὰ τῆς ὥρας. Ἀφ' οὗ ἐτελείωσεν τὸ ξύστρισμα, μοῦ ῥίπτουσι ἐπάνω χειμαρρῶν ὕδατος χλιαροῦ, καὶ λαμβάνουσι ἀναψυχὴν. Λαμβάνω δὲ καὶ ἐγὼ ἀναψυχὴν, δοξάζων τὸν Θεὸν ὅτι ἐτελείωσεν ἡ ἱστορία. Ἀλλ' ἡ ἱστορία δὲν ἐτελείωσεν! Ὁ Οἰκτιρῶν μελαψὸς ἐκβάλλει τὸ χειμῶτιόν του, καὶ ἐξαναρχίζει με γυμνὴν τὴν χεῖρα. Ἐγὼ τότε ἀδημονῶ καὶ χαλεπαίνω σφόδρα, τοῦ κάμνω νόημα νὰ παύσῃ ἄλλ' ἐκεῖνος δεικνύων μοι τὴν χεῖρα, μοὶ ἀποδεικνύει, πρὸς μέγαν μου θαυμασμόν, ὅτι πρέπει νὰ ἐξακολουθήσῃ ἀκόμη τὸ τρίψιμον. Ἐτελείωσεν τὸ τρίψιμον, καὶ πάλιν ἄλλο περίχυμα ὕδατος, καὶ ἀκολουθῶσι ἄλλα πάλιν πρᾶγματα. Λαμβάνουσι καὶ οἱ δύο ἀπομάκτραν ἐκ στυππείου διάδροχον ἀπὸ σάπωνα κρητικόν, καὶ με σαπωνίζουσι ἀπὸ κορυφῆς μέχρις ὀνύχων. Ἀφ' οὗ ἐτελείωσεν τὸ σαπωνίσμα, μοῦ ῥίπτουσι ἐπάνω ἕνα κατακλυσιμὸν ὕδατος ἀρωματικῶν, καὶ ἐξαναρχίζουσι τὴν διὰ τοῦ στυππείου ἀπόσμηξιν. Ἀλλὰ τὴν φορὰν αὐτὴν τὸ στυππεῖον, χάρις τῷ Θεῷ, εἶνε στεγνόν, καὶ ὁ σκοπὸς τῶν εἶνε νὰ με σπογγίσουσι. Με ἀπεσπῶγγισαν, μοῦ φασκιδώνουσι ἔπειτα τὴν κεφαλὴν, μοῦ περνοῦσι εἰς τοὺς πόδας τὰς κρουπέτσας, με τυλίσσουσι ἐντὸς σινδῶνος, καὶ με ὀδηγοῦσιν ὀπίσω εἰς τὴν δευτέρην αἴθουσαν, μετὰ μικρὰν δ' ἐκεῖ διακρίπασιν, με ἐπαναφέρουσιν εἰς τὴν πρώτην αἴθουσαν. Ἐδῶ εὐρίσκω στρωμνὴν χλιαρὰν, ἐπ' ἧς ἐξαπλώνουμαι μαλακώτατα, καὶ οἱ δύο δὴ-

μοὶ μου μοῦ δίδουσι τὰ τελευταῖα τσιμπήματα, διὰ νὰ ἐξομαλύνουσι καθ' ὅλα τὰ μέλη τὴν κυκλοφορίαν τοῦ αἵματος. Μετὰ ταῦτα μοῦ βάλουσι ἐν προσκέφαλον κεντημένον ὑποκάτω τῆς κεφαλῆς, ἐν σκέπασμα λευκὸν ἐπάνω μου, μίαν καπνοσύριγγα εἰς τὸ στόμα, μίαν λεμονάδαν εἰς τὸ πλάγι, καὶ με ἀφίνουσι ἐκεῖ δροσερόν, κοῦφον, εὐώδη, με τὴν διάνοιαν γαληνιαίαν καὶ τὴν καρδίαν πλήρη εὐαρεσκείας, καὶ ἀπολαύοντα τὸ αἶσθημα τῆς ζωῆς τόσον ἀγνόν, τόσον νεανικόν, ὥστε μοὶ φαίνεται, ὅτι ἐγεννήθην τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἐκ τοῦ ἄφρου τῆς θαλάσσης, ὡς ἡ Ἀφροδίτη, καὶ ὅτι ἀκούω ἄνωθεν τῆς κεφαλῆς μου τὰ λεπτὰ πτερυγίσματα τῶν Ἐρωτιδῶν.

Μετὰ τοιαύτην εὐάρεστον κατάστασιν θέλοντες νὰ ἐπανιδώμεν τὸν οὐρανόν, τὸ καλλίτερον ἀπὸ ὅλα εἶνε ν' ἀναρρήχθωμεν εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ λιθίνου ἐκείνου Τιτᾶνος, ὅστις καλεῖται πύργος τοῦ Σερασκιερ καπουσοῦ ἢ τοῦ Σερασκεράτου. Πιστεύω, ὅτι ὁ Σατανᾶς, ἐάν ἤθελε νὰ δοκιμάσῃ τινὰ καὶ πάλιν με τὴν προσφορὰν τῆς βασιλείας τοῦ κόσμου, θὰ ἦτο βέβαιος περὶ τῆς ἐπιτυχίας του, ἐάν μετέφερε τὸ θῦμά του ἐπάνω εἰς τὴν κορυφὴν ἐκείνην. Ὁ πύργος οὗτος, κτισθεὶς ἐπὶ τῆς βασιλείας Μαχμουδ τοῦ Β', ἵσταται ἐπὶ τοῦ ὑψηλοτέρου λόφου τῆς Σταμποῦλ, ἐν μέσῳ τοῦ εὐρυτάτου προαυλίου τοῦ ἐπὶ τῶν στρατιωτικῶν ὑπουργείου, καθ' ὃ μέρος οἱ τούρκοι καλοῦσιν ὀμφαλὸν τῆς πόλεως. Ἐκτίσθη δὲ κατὰ μέγα μέρος ἐκ λευκοῦ μαρμαροῦ τῆς Προποντίδος εἰς σχῆμα πολυγώνου κανονικοῦ δεκαεξέ πλευρῶν, καὶ ἀνορθοῦται εἰς τὰ ὕψη τολμηρῶς καὶ ῥαδινῶς ὡς κίων, ὑπερέχων ἱκανῶς τοὺς ἐγγῆς αὐτοῦ γιγαντιαίους μινωρεθῆδες τοῦ τζαμίου τοῦ Σουλταϊν. Ἀναβαίνει δ' εἰς αὐτὸν διὰ κλίμακος ἐλικουσιδοῦς, φωτιζομένης δι' ὀλίγων θυρίδων τετραγώνων, δι' ὧν διοράται, κατὰ τὴν ἀνάβασιν, ἄλλοτε ὁ Γαλατᾶς, ἄλλοτε ἡ Σταμποῦλ, καὶ ἄλλοτε τὰ προάστεια τοῦ Κεραιτίου κόλπου· πρὶν δὲ φθάσῃς ἀκόμη εἰς τὸ μέσον τοῦ πύργου, ῥίπτεις ἐξῶ τὸ βλέμμα, καὶ νομίζεις, ὅτι εὐρίσκεισαι εἰς τὰ σύννεφα. Ἐνίοτε ἀναβαίνων αἰσθάνεσαι ἐλαφρόν τινα κρότον ὑπεράνω τῆς κεφαλῆς σου, καὶ ἐν τῷ ἄμα σχεδὸν ὄραμα τι φαίνεται καὶ χάνεται, καὶ νομίζεις ὅτι εἶνε πρᾶγμα τι, ὅπερ κατακρημνίζεται μᾶλλον παρὰ καταβαίνει· εἶνε εἰς τῶν φυλάκων, οἵτινες νυχθημερόν ἵστανται ἄγρυπνοι εἰς τὴν σκοπιὰν τῆς κορυφῆς τοῦ πύργου, ὅστις πιθανῶς εἶδεν εἰς ἀπώτατόν τι σημεῖον τοῦ ὀρίζοντος ἐλάχιστόν τι νεφύδιον καπνοῦ ὑπόπτου, καὶ τρέχει νὰ εἰδοποιήσῃ τὸ Σερασκεράτον. Ἡ κλιμαξ ἔχει διακοσίας περίπου βαθμιδὰς, καὶ ἄγει εἰς εἶδος τι ἐξώστου περιφεροῦς, ἐστεγασμένου ἄνωθεν καὶ ὑαλοφράκτου κύκλου, ὅπου γυρίζει ἀδιελπίτως φύλαξ τις, ὅστις καὶ προσφέρει κἀπὲν εἰς τοὺς ἐπισκεπτομένους τὸν πύργον. Ὁ-

ταν κατὰ πρῶτον εἰσέλθη τις εἰς τὸ διαφανές τοῦτο καρχήσιον, ὅπερ φαίνεται ὡς μετέωρον ὄλιως ἱστάμενον μεταξὺ οὐρανοῦ καὶ γῆς, στραφῆ δὲ περὶ καὶ ἀποβλέψῃ ἐξῶ εἰς τὸ ἄπειρον κενόν, καὶ ἀκούσῃ τὸ σύριγμα τοῦ ἀνέμου, τὰς ὕλους νὰ κροτοῦν, καὶ τὸ κάτωθεν τοῦ κύτους νὰ τρίβῃ, ἰλιγγίᾳ σχεδὸν καὶ σκέπτεται νὰ παραιτηθῇ ἀπὸ τὴν ἰδέαν τοῦ πανοράματος. Ἀλλ' ὅταν ἴδῃ πάλιν τὸ κλιμακίδιον τὸ ἐπεστηριγμένον ἐπὶ τῆς θυρίδος τῆς στέγης, τὸ θάρρος ἐπανερχεται, ἀναβαίνει με παλλομένην καρδίαν, καὶ ἐκβάλλει κραυγὴν θαυμασμοῦ. Ὁλη ἡ Κωνσταντινούπολις εἶνε ἐκεῖ, καὶ με μίαν περιστροφὴν τῶν ὀφθαλμῶν περιελάβει τις τὰ πάντα. Ὁλοὶ οἱ λόφοι καὶ ὅλα αἱ κοιλάδες τῆς Σταμποῦλ, ἀπὸ τοῦ Ἑπτὰπυργίου μέχρι τοῦ νεκροταφείου τοῦ Ἐγιοῦπ, ὅλος ὁ Γαλατᾶς καὶ ὅλον τὸ Σταυροδρόμιον, φαίνονται ἐκεῖθεν ὡς νὰ εἶνε ὑποκάτω τοῦ πύργου, καὶ τὸ βλέμμα πίπτει καθέτως ἐπ' αὐτά· ὅλον τὸ Σκούταρι εὐρίσκειται ὑποκάτω· τρεῖς σειραὶ πόλεων, ἀλσῶν καὶ στόλων, αἵτινες ἐκτείνονται ἐπ' ἀθέατον παρὰ τρεῖς μαγικὰς παραλίας, καὶ ἄλλαι ταινίαι ἀτελεύτητοι χωρίων καὶ κήπων, αἵτινες ἀφανίζονται διέρπουσαι πρὸς τὰ ἐνδότερα τῆς γῆς· ὅλος ὁ Κεραιτῆς κόλπος, ἀκίνητος, κρυστάλλινος, καὶ κατάστικτος ἀπὸ ἀναρίθμητα κάρια, ἅτινα φαίνονται ὡς μυιάρικα πλέοντα· ὅλος ὁ Βόσπορος, ὅστις φαίνεται ἀποκεκλεισμένος ὑπὸ τῶν τῆδε κακείσε μᾶλλον προσχόντων εἰς τὴν θάλασσαν λόφων, καὶ παριστᾷ τὴν εἰκόνα λιμνῶν ἀλληλοδιχιδῶν, ὧν ἐκάστη περικυκλοῦται ἀπὸ μίαν πόλιν, καὶ ἐκάστη πόλις περιστέφεται ἀπὸ κήπους· πέραν τοῦ Βοσπόρου ὁ Εὐξείνιος κυανόχρους καὶ συγγεόμενος πρὸς τὸν οὐρανόν· ἐπέρωθεν ἡ Προποντις· ὁ κόλπος τῆς Νικομηδείας, αἱ νῆσοι τῶν Πηγίλων, τὰ παράλια τῆς Εὐρώπης καὶ τὰ παράλια τῆς Ἀσίας κατάλευκα ἐκ τῶν κωμοπόλεων· ἐπέκεινα δὲ τῆς Προποντίδος ὁ Ἑλλησπόντος λάμπων ὡς λεπτὸν ἔλασμα ἀργύρου· ἐκτὸς τοῦ Ἑλλησπόντου ἀμυδρά τις καὶ διαλείπουσα μαρμαρυγὴ, ἧτις εἶνε τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, καὶ σκοτεινὴ τις καμπύλη γραμμῆ, τὰ παράλια τῆς Τρωάδος· ἐκεῖθεν τὸ Σκούταρι, ἡ Βιθυνία καὶ ὁ Ὀλύμπος· πέραν τῆς Σταμποῦλ αἱ κυμαίνουσαι καὶ κίτρινωπαὶ ἐρημίαι τῆς Θράκης· δύο κόλποι, δύο πορθμοὶ, δύο ἡπειροὶ, τρεῖς θάλασσαι, ἕκαστον πόλεις, μυριάς θόλων ἀργυρῶν καὶ χρυσῶν δευλίσκων, δόξα χρωμάτων καὶ φωτῶς, ἱκανὴ νὰ σ' ἐμβάλῃ εἰς ἀμφιβολίαν, ἂν ταῦτα πάντα ὅσα βλέπεις ἀνήκουσιν εἰς τὸν ἡμέτερον πλανήτην, ἢ εἰς ἄλλο τι ἄστρον μᾶλλον εὐνοούμενον ὑπὸ τοῦ Θεοῦ.

Καὶ ἐπὶ τοῦ πύργου τοῦ Σερασκεράτου, ὅπως καὶ ἐπὶ τοῦ πύργου τοῦ Γαλατᾶ, ὅπως ἐπὶ τῆς ἀρχαίας γεφύρας, ὅπως εἰς τὸ Σκούταρι, ἠρώτησα ἕκαστον τῶν ἐμαυτῶν:—Ἀλλὰ πῶς ποτε ἔδυνή-

θης νὰ ἐρωτηθῆς τὴν Ὀλλάνδαν;—Καὶ ἔχι μόνον ἡ Ὀλλάνδα, ἀλλὰ καὶ οἱ Παρίσιοι, καὶ ἡ Μαδρίτη, καὶ ἡ Σιβιλία μοὶ ἐφαίνοντο πόλεις σκοτειναὶ καὶ μελαγχολικαί, εἰς τὰς ὁποίας θὰ μοὶ ἦτο ἀδύνατον τοῦ λοιποῦ νὰ ζήσω καὶ ἕνα μῆνα μόνον. Ἐσυλλογίζομαι ἔπειτα τὰς ἀτυχεῖς μου περιγραφὰς, καὶ ἔλεγα πρὸς ἑμαυτὸν μετὰ θλίψεως:—Ἀχ, δυστυχὴ! ποσάκις κατασπατάλησες τὰς λέξεις: ὄρατος, ἐκλαμπρος, ἄπειρος! Καὶ τώρα τί μοὶ μένει νὰ εἶπω περὶ τοῦ θεάματος τούτου;—Μοὶ ἐφαίνετο δὲ ὅτι περὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως δὲν θὰ κατόρθωνα νὰ γράψω μηδὲ μίαν κἂν σελίδα.—Ἀλλὰ διατί δὲν δοκιμάζεις; μοὶ ἔλεγεν ὁ φίλος μου Ῥοσσάκος. Καὶ ἐγὼ τῷ ἀπεκρινόμην:—Πῶς νὰ δοκιμάσω, ἀφ' οὗ δὲν ἔχω τί νὰ εἶπω!—Ἄλλοτε πάλιν, τίς θὰ τὸ πιστεύσῃ; τὸ θεῆμα τοῦτο, διὰ μερικὰ δευτερόλεπτα, κατὰ τινὰς ὥρας, καὶ κατὰ τινὰς τοῦ φωτῆς περιστάσεις, μοὶ ἐφαίνετο οὐδαμινόν, καὶ τότε ἀνέκραζον ἐντρομος:—ὦ, τοῦ εἶνε ἡ Κωνσταντινούπολις μου;—Ἄλλοτε πάλιν με κατελάμβανε θλίψις ἄφατος, ἀναλογιζόμενος, ὅτι, ἐν ᾧ ἐγὼ παριστάμην εἰς τὸ θεῆμα τῆς ἀπειροῦ ἐκείνης ἐκτάσεως καὶ τοῦ κάλλους ἐκείνου, ἡ μήτηρ μου εὐρίσκετο ἐντὸς μικροῦ δωματίου, δόποθεν δὲν φαίνεται ἄλλο τι παρὰ μίαν αὐτὴν κατάστικτον καὶ λεπτήν τι ταινίαν οὐρανοῦ· τοῦτο δὲ μοὶ ἐφαίνετο ὅτι ἦτο παῖσμά μου, καὶ θὰ ἔδιδε ἕνα ὀφθαλμὸν διὰ νὰ ἔχω εἰς τὸ πλευρόν μου τὴν καλὴν μου πρεσβυτήν, καὶ νὰ τὴν συνοδεύω εἰς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν. Ἡ ἡμέρα ἐν τούτοις διήρχετο σχεδὸν πάντοτε φαιδρὰ καὶ ἐλαφρὰ ὡς ὥρα μέσης, ὅσάκις δ' ὑπερίσχυεν ἡ μελαγχολία, ὁ φίλος μου καὶ ἐγὼ εἴχομεν μέσον ἀσφαλίστατον πρὸς ἀπαλλαγὴν ἀπ' αὐτῆς. Κατεβαίνωμεν εἰς τὸν Γαλατᾶν, ἐμβαίνωμεν εἰς δύο καίτια δίλωπα, τὰ πλέον ποικιλόγλυπτα καὶ τὰ πλέον κατάχρυσα τοῦ ὄρου μου, ἐλέγομεν μεγαλοφῶνως:—Ἐγιοῦπ!—καὶ ἦδη ἤμειθα ἐν τῷ μέσῳ τοῦ Κεραιτίου κόλπου. Οἱ κωπηλάται μας ὠνομαζόντο Μαχμουδ, Βαγιαζήτ, Ἰβραήμ, Μουράτ, εἶχον ἕκαστος εἴκοσιν ἔτη ἡλικίας καὶ δύο χεῖρας σιδηρᾶς, καὶ ἔτρεχον ἐξ ἀμίλλης κροτοῦντες ἀλλήλους μεγαλοφῶνως καὶ γελῶντες ὡς παιδία· ὁ οὐρανὸς ἦτο γαλήνιος, καὶ ἡ θάλασσα διαφανής· ἀνετείναμεν πρὸς τὰ ὀπίσω τὴν κεφαλὴν διὰ νὰ εἰσπνέωμεν κατὰ μείζονος καὶ μακροτέρως δύσεις τὴν μοσχοβολοῦντα ἀέρα, καὶ ἀφίναμεν τὴν χεῖρα κρεμασμένην ἐκτὸς τοῦ καϊκίου εἰς τὸ νερόν. Τὰ δύο καίτια ἐπέτων, ἕκαστῶν δ' ἀπεμακρύνοντο φεύγοντα ἀπὸ τοῦ βλέμματός ἡμῶν τὰ κίσκεια, τὰ κλάτια, οἱ κήποι, τὰ τζαμίκα· ἐνομίζομεν ὅτι ἐφερόμεθα ἐπὶ πτερυγίων ἀνέμων, καὶ διηρχόμεθα κόσμον μαγικόν, ἄφατος δ' ἦτο ἡ χαρὰ, ἂν τότε συνησθάνομεθα, ὅτι εἴμεθα νέοι καὶ εὐρισκόμεθα εἰς Σταμποῦλ, ὁ Ἰούργα ἐψέλλεν, ἐγὼ δὲ ἀπήγγελλον τὰ Ἀνατολικά τοῦ Βικτωρος Οὐργῶ, καὶ ἔβλεπα δι-

αυγάζουσιν πότε δεξιά και πότε ἀριστερά, πότε πλῆσιον και πότε μακρὰν ἡμῶν ὄψιν φιλόστοργον, ἐστεμμένην με λευκάς τρίχας, ἐφ' ἧς ἔλαμπε μεϊδιάμα γλυκύτατον, και ἦτις ἔλεγεν: — Ἔσο εὐτυχής, υἱέ μου! Σὲ εὐλογῶ, και σὲ ἀκολουθῶ.

ΑΓΙΑ ΣΟΦΙΑ

Και νῦν, ἐὰν δύναται νὰ ἐπικαλεσθῆ Μοῦσαν και πτωχὸς συγγραφεὺς ὁδοιπορικῶν, τὴν ἐπικαλοῦμαι συνάπτων τὰς χεῖρας, διότι ὁ νοῦς μου χάνεται «ἐνώπιον τοῦ εὐγενούς θεματοῦ», και αἱ μεγάλα γράμματι τοῦ βυζαντινοῦ ναοῦ τρέμουν ἐνώπιόν μου, ὡς εἰκὼν ἀντανκλωμένη ἐπὶ ὕδατος τεταραχμένου. Ἡ Μοῦσα ἄς μ' ἐμπνεύσῃ, ἡ Ἁγία Σοφία ἄς με φωτίσῃ, και ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς ἄς με συγχωρήσῃ.

Ἦραϊάν τινά πρωϊάν τοῦ Ὀκτωβρίου συνοδευόμενοι ὑπὸ ἐνὸς τῶν τούρκων καθάσιδων τοῦ ἰταλικοῦ προξενείου, και ἐνὸς διερμηνέως ἑλληνοῦ, ὑπήγαμεν τέλος πάντων νὰ ἐπισκεφθῶμεν «τὸν ἐπίγειον παράδεισον, τὸ δεῦτερον στερέωμα, τὸ ἄρμα τῶν Χερουβείμ, τὸν θρόνον τῆς θείας Δόξης, τὸ θαῦμα τῆς γῆς, τὸν μεγαλύτερον ναὸν τοῦ κόσμου, μετὰ τὸν τοῦ Ἁγίου Πέτρου». Ἡ τελευταία αὕτη γνώμη—ὅπως γνωρίζουσιν οἱ ἐν Βύργιοις, Κολωνίαι, Μεδιολάνοις και Φλωρεντίαι φίλοι μου—δὲν εἶνε ἰδική μου, και δὲν θὰ ἐτόλμων νὰ τὴν παραδεχθῶ τὴν ἀνέφερα δὲ ὁμοῦ με τὰς ἄλλας, διότι εἶνε μία ἐκ τῶν πολλῶν φράσεων, ὅσας καθιέρωσαν ὁ ἐνθουσιασμός τῶν ἐλλήνων, και τὰς ὁποίας ὁ ἡμέτερος διερμηνεὺς ἐπανελάμβανε καθ' ὁδόν. Καὶ ἐπίτιδες ἐξελέξαμεν ὁμοῦ με τὸν γέροντα τοῦρκον καθάσιον και ἕνα γέροντα ἑλληνα διερμηνέα, με τὴν ἐλπίδα, ἧς δὲν ἐψεύσθημεν, νὰ ἴδωμεν εἰς τὰς ἐξηγήσεις και τὰς μυθολογίας, ὅσας ἐμελλον νὰ μᾶς εἴπωσι, συγκροουμένας τὰς δύο ὁρησκείας, τὰς δύο ἱστορίας, τοὺς δύο λαοὺς, και ἐξ ὧν ἐμελλον νὰ εἴπωσιν ὁ μὲν ὑπερυψῶν τὴν ἐκκλησίαν, ὁ δὲ ἐλθειάζων τὸ τζαμίον, νὰ ἴδωμεν τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, ὅπως πρέπει νὰ τὴν ἴδῃ τις με ἕνα ὀφθαλμὸν χριστιανοῦ και με ἕνα ὀφθαλμὸν τούρκου.

Ἡ προσδοκία μου ἦτο μεγάλη, και ἡ περιέργεια ζωηροτάτη και ὅμως καθ' ὁδὸν ἐσυλλογίζομην, ὅπως συλλογίζομαι ἀκόμη και τώρα, ὅτι δὲν ὑπάρχει μνημεῖον περίφημον, ἔστω και ἄξιον τῆς φήμης του, ἐξ οὗ νὰ ἀπολαμβάνῃ ἡ ψυχὴ τοῦ θεατοῦ συγκινήσεις τόσον ζωηρὰς και τόσον καθαρῶς εὐαρέστους, ὅσον ἡ συγκίνησις ἢ ἐκ τῆς προσδοκίας τοῦ θεάματος. Ἐὰν ἐπρόκειτο ν' ἀναβίωσω, και ἀναβίωσιν νὰ διέλθω μίαν ὥραν ἐξ ἐκάστης ἡμέρας, καθ' ἣν ἐπὶ ζωῆς μου εἶδα μέγα τι πρᾶγμα, θὰ ἐξέλεγα τὴν ὥραν, ἣν διήγαγον ἀπὸ τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν εἶπα: — Ἀγόμεν—, μέχρι τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν ἤκουσα τὴν λέξιν: — Ἐρθεῖσθε. Ὅταν ὑπάγῃς πρὸς τὴν θέαν, ἡ ψυχὴ σου νομίζει ὅτι μεγαλάνει, ὡς διὰ νὰ χωρῆσθ

τὸ αἶσθημα τοῦ θαυμασμοῦ, ὅπερ ἐντὸς ὀλίγου θὰ διεγερθῆ ἐν αὐτῇ· σοῦ ἐπανερχονται εἰς τὴν μνήμην οἱ πόθοι τῆς πρώτης σου νεότητος, οἷτινες ἐφαίνοντο ὄνειρα· ἐπναδιδέσεις τὸν γέροντα καθηγητὴν τῆς γεωγραφίας, ὅστις, ἀρ' οὐ ἐσημείωσεν ἐπὶ τοῦ Χάρτου τῆς Εὐρώπης τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐχάραττεν ἔπειτα εἰς τὸν ἀέρα, με μίαν λαβὴν ταμβάκου μετὰ τῶν δακτύλων, τὰ διαγράμματα τοῦ μεγάλου ναοῦ· βλέπεις τὸ δωμάτιον ἐκεῖνο, και τὴν μικρὰν ἐκεῖνην ἐστίαν, πρὸ τῆς ὁποίας τὸν προσεγγίσει χειμῶνα θὰ περιγραφῆ τὸ μνημεῖον ἐν τῷ μέσῳ κύκλου προσώπων ἐκστατικῶν ὑπὸ θαυμασμοῦ και ἐνέων· ἀκούεις ν' ἀντηχῆ τὸ ὄνομα τοῦτο τῆς Ἁγίας Σοφίας εἰς τὴν κεφαλὴν, εἰς τὴν καρδίαν, εἰς τὰ ὦτά σου, ὡς τὸ ὄνομα ζώντος τινος πράγματος, ὅπερ μᾶς προσμένει και μᾶς προσκαλεῖ διὰ νὰ μᾶς ἀποκαλύψῃ μέγα τι μυστικόν· ἀναφαινόνται ὑπεράνω τῆς κεφαλῆς σου ἀψίδες και παραστάδες θαυμασταὶ οἰκοδομημάτων οὐρανομήκων· και ὅταν δὲν ἀπέχῃς πλέον παρὰ ὀλίγα βήματα ἀπὸ τοῦ τέρματος τῆς πορείας σου, αἰσθάνεται ἀκόμη ἀνεκφραστόν τινα εὐχαρίστησιν νὰ σταματήσῃς διὰ νὰ παρατηρήσῃς ἐν χαλίον, διὰ νὰ ἴδῃς φεύγουσαν μίαν κολοσαύραν, διὰ νὰ διηγηθῆς μίαν ἀστείότητα, διὰ νὰ γάσῃς ὀλίγον καιρὸν, διὰ νὰ ἀναβάλῃς ἐπὶ τινα λεπτὰ ἀκόμη τὴν στιγμήν, τὴν ὁποίαν ἐπεθύμησες εἰκοσιν ἔτη, και τὴν ὁποίαν θὰ ἐνθυμῆσαι καθ' ὅλην σου τὴν ζωὴν. Ὅθεν και ἐκ τῶν φημιζομένων τούτων ἀπολαύσεων τῶν ἐκ τοῦ θαυμασμοῦ πολλὰ ὀλίγα πράγματα ἀπομένουν, ὅταν ἀφαιρήσῃς ἀπὸ αὐτὰς τὸ αἶσθημα, ὅπερ προηγείται αὐτῶν, και τὸ αἶσθημα ὅπερ ἐπακολουθεῖ. Σχεδὸν δὲ πάντοτε ὑπάρχει, μία ἀπάτη τῆς φαντασίας, εἰς ἣν ἐπακολουθεῖ ἐὶ λαφρά τις ἀπαλλαγὴ ἐκ τῆς ἀπάτης, ἐξ ἧς ὅμως ἡμεῖς, ἐπιμένοντες, ἀναγεννώμεν νέων ἄλλων ἀπατῶν σημεῖον.

Τὸ τζαμίον τῆς Ἁγίας Σοφίας κεῖται καταντικρὺ τῆς κυρίας εἰσόδου τοῦ παλαιοῦ Σαραγίου.

Ἐν τούτοις, ὅταν φθάσῃ τις εἰς τὴν πλατεῖαν, ἦτις ἐκτείνεται ἐνώπιον τοῦ Σαραγίου, τὸ πρῶτον πρᾶγμα, ὅπερ ἐλκύει τὸ βλέμμα, δὲν εἶνε τὸ τζαμίον, ἀλλ' ἡ περίφημος κρήνη τοῦ Σουλτάνου Ἀχμέδ τοῦ Γ'.

Ἡ κρήνη αὕτη εἶνε ἐν τῶν πρωτοτυποτέρων και πλουσιωτέρων μνημείων τῆς τουρκικῆς τέχνης· ἀλλ' ἔτι μᾶλλον τούτου εἶνε παίγιον μαρμαρίνον, ὅπερ φιλόρεσκος σουλτάνος ἔστησε κατὰ μέτωπον τῆς Σταμποῦλ του εἰς μίαν στιγμήν ἔρωτος. Νομίζω ὅτι μόνον γυνὴ δύναται νὰ περιγράψῃ καλῶς αὐτὸ, ὁ δ' ἐμὸς κάλαμος δὲν εἶνε ἀρκούντως λεπτός, ὅπως παραστήσῃ τὴν εἰκόνα του. Ἐκ πρώτης ὄψεως νομίζει τις, ὅτι δὲν εἶνε κρήνη. Ἐχει τὸ σχῆμα μικροῦ τετραγώνου ναοῦ, και σκέπεται ὑπὸ στέγης Σινικῆς, ἧς αἱ κυματοειδεῖς ἄκραι προεκτείνονται πολὺ ἀπὸ τῶν τειχῶν.

δρόθεν και τὸ ὄλον φαίνεται ὡς μικρὰ τις παρόδα. Εἰς τὰς τέσσαρας γωνίας εἶνε τέσσαρες πυργίσκοι στρογγύλοι, ἔχοντες περὶ ἑκάστην κιγκλιδωτὰ, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν τέσσαρα μικρὰ κίβρια καλλιμορφα, πρὸς ἃ ἀντιστοιχοῦσιν ὑπεράνω τῆς στέγης ἄλλοι τόσοι θολίσκοι κομψοί, φέροντες ἕκαστος ὀβελίσκον πλήρη χάριτος, οἱ δὲ θολίσκοι οὗτοι περιστέφουσιν ἄλλον θόλον μεγαλύτερον ἐν τῷ μέσῳ. Εἰς ἕκαστον τῶν τεσσάρων τοίχων εἶνε δύο κογχίσκιαι κομψαί, μετὰ δὲ τῶν κογχισκῶν ἀψὶς με δῆξειν τὴν καμάραν, και ὑπὸ τὴν ἀψίδα κρουὸς προέξει τὸ ὕδωρ ἐντὸς μικρᾶς δεξαμενῆς. Τὸ ὄλον δὲ οἰκοδόμημα περιθεῖ ἐπιγραφὴ λέγουσα τάδε: — Ἡ κρήνη αὕτη λέγει τὴν ἡλικίαν τῆς ἐν τοῖς ἀκολουθοῦσι στίχοις τοῦ Σουλτάνου Ἀχμέδ: Στρέψον τὸν κρουὸν τῆς καθάρης και ἡσύχου ταύτης κρήνης, και ἐπικαλέσθητι τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ. Πίε ἐκ τοῦ ἀεναίου και διαιουγὸς τούτου ὕδατος, και δεθήθητι ὑπὲρ τοῦ Σουλτάνου. — Τὸ οἰκοδομημάτιον εἶνε ὄλον ἐκ λευκοῦ μαρμαρίου, ὅπερ μόλις φαίνεται ὑπὸ τὰ ἀπειράριθμα κοσμήματα, ὅσα κατακαλύπτουσι τοὺς τοίχους του· εἶνε δὲ ταῦτα ἀψίδια, κογχίσκιαι, κιονίδια, ῥόδα, πολύγωνα, ταινίαι, κεντήματα μαρμαρίνα, χρυσώματα ἐπὶ δαπέδου κυανοῦ, παρυφαί περίξ τῶν θολίσκων, ποικιλότευκα συναρμοσθέντα ὑπὸ τὴν στέγην, ψηφοθητάματα ἐκατοντάχρωμα, ἀρχαῖα μωσαϊκά, ἅτινα φαίνονται ὡς ἐξιδιουργούντα πῶς νὰ ἐλκύσωσι τὴν προσοχὴν σου, και παροξύνουσι σχεδὸν τὸ αἶσθημα τοῦ θαυμασμοῦ. Δὲν εὐρίσκεις μίαν παλάμην μαρμαρίου, ἢ τις νὰ μὴ εἶνε γλυμμένη, μικρογραφημένη, βασιμισμένη. Εἶνε θαῦμα χάριτος, πλοῦτου και ὑπομονῆς, ἄξιον νὰ τὸ ἔχῃ τις κάτωθεν κώδωνος κρυσταλλίνου· πρᾶγμα, τὸ ὅποιον νομίζεις ὅτι δὲν ἔγινε μόνον διὰ τοὺς ὀφθαλμοὺς, ἀλλὰ τὸ ὅποιον πρέπει νὰ ἔχῃ και γεῦσιν, και θὰ ἤθελες νὰ ἐκμυζήσῃς ἐν τεμάχιόν του· κειμηλιοδόχη, τὴν ὁποίαν θὰ ἤθελες νὰ ἀνοίξῃς, διὰ νὰ ἴδῃς τί εἶνε μέσα, θεὰ τις νηπία, ἢ ἀδάμας τις ὑπερμεγέθης, ἢ δακτύλιος τις μαγικός. Ὁ χρόνος ἡμαύρωσε τὰ χρυσώματα, συνέχευε τὰ χρώματα, και ἐμαύρισε τὰ μάρμαρα. Ποῖόν τι ἀρὰ γε ὅμως θὰ ἦτο τὸ κολοσσαῖον τοῦτο κειμήλιον, ὅτε κατὰ πρῶτον ἀπεκαλύφθη, ὄλον νέον και φεγγαδόλον, εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ Σολομώντος τοῦ Βοσπόρου πρὸ ἐκατὸν ἐξήκοντα ἐτῶν; Ἀλλὰ και οὕτως ἀπρηχαιομένον και ἡμαυρωμένον, ὅπως ἐπνευσταίνεται σήμερον, ἔχει τὰ πρωτεῖα ὄλων τῶν μικρῶν θαυμασίων τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐκτὸς δὲ τούτου εἶνε μνημεῖον οὕτω καθαρῶς τουρκικόν, ὅστε ἀρ' οὐ ἀπαξ τὸ ἴδῃς, ἐγγρατταται διὰ παντὸς εἰς τὴν μνήμην σου ἐν μέσῳ τῶν πολλῶν εἰκόνων, ὅσαι ταλαντεύονται κατόπι ἐν τῇ διακρίσει σου ὄλαι ὁμοῦ, ὅσας ἐκλήθη πρὸς τὰ ὦτά σου τὸ ὄνομα τῆς Σταμποῦλ, και συναποτελοῦσιν οὕτως εἰπεῖν τὸ δάπεδον τῆς ἀνατολικῆς εἰ-

κόνας, ἐφ' οὗ θὰ περιστρέφεται ἀδιαιδίτως ἡ διάνοιά μας.

Ἐκ τῆς κρήνης ταύτης φαίνεται τὸ τζαμίον τῆς Ἁγίας Σοφίας, ὅπερ καταλαμβάνει μίαν ὄλην πλευρὰν τῆς πλατείας.

Ἡ ἐξωτερικὴ ὄψις δὲν ἔχει τι τὸ ἀξιοσημείωτον. Τὸ μόνον πρᾶγμα, ὅπερ προσελκύει τὴν προσοχὴν, εἶνε οἱ τέσσαρες ὑψηλῆτατοι λευκοὶ μινκρέδες, οἷτινες ἀνοψοῦνται εἰς τὰς τέσσαρας γωνίας τοῦ οἰκοδομήματος ἐπὶ κρηπίδων ἐχουσῶν μέγεθος οἰκῶν. Ὁ περίφημος θόλος φαίνεται μικρός. Δὲν νομίζεις ὅτι εἶνε δυνατόν νὰ εἶνε αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ θόλος, ὅστις φαίνεται περιστρεφόμενος κυκλοτερῶς ἐν τῷ κυανῷ αἰθέρι, ὡς ἡ κεφαλή Τιτάνος, ἀπὸ τὸ Σταυροδρόμιον, ἀπὸ τὸν Βόσπορον, ἀπὸ τὴν θάλασσαν τοῦ Μαρμαρᾶ, και ἀπὸ τοὺς λόφους τῆς Ἀσίας. Εἶνε θόλος πεπισμένος, ἔχων εἰς τὰ πλευρὰ του δύο ἄλλους μεσαίους θόλους, μολυβδοσκεπῆς, και περιστεμμένους με παρὰ θύρα, ἐπεριδόμενος ἐπὶ τεσσάρων τοίχων ἐπιχειρισμένων με μακρὰς λευκάς και ῥοδοχρόους ταινίας, ἐπεριδομένων και αὐτῶν ἐπὶ ὑπερμεγέθων ἀντιτετραγώνων, ὧν περίξ ἀνοψοῦνται πολλὰ μικρὰ οἰκοδομήματα ὄψεως εὐτελοῦς—λουτρά, σχολεῖα, μαυσωλεῖα, νοσοκομεῖα, και μαγειρεῖα διὰ τοὺς πτωχοὺς—ἅτινα ἀποκρύπτουσι τὸ ἀρχαῖον ἀρχιτεκτονικὸν σχῆμα τῆς βασιλικῆς. Δὲν φαίνεται παρὰ ὄγκος βαρῦς, ἀκανόνιστος, χρώματος κεκοικαμένου, γυμνὸς ὡς φρούριον, και ὄχι τόσον μέγας κατὰ τὸ φαινόμενον, ὅστε νὰ ὑποθέσῃ, ὅστις δὲν τὸ γνωρίζει, ὅτι ἐντὸς αὐτοῦ κρύπτεται τὸ ἄπειρον κενὸν τοῦ κύτους τῆς Ἁγίας Σοφίας. Τοῦ ἀρχαίου ναοῦ δὲν φαίνεται, κυρίως εἰπεῖν, εἰμὴ ὁ θόλος, ἀλλὰ και οὗτος ἄνευ τῆς ἀρχαίας αὐτοῦ ἀργυροειδοῦς λάμψεως, ἦτις ἐφαίνετο, κατὰ τὸ λέγειν τῶν ἐλλήνων, ἀπὸ τῶν κορυφῶν τοῦ Ὀλύμπου. Πάντα τὰ ἄλλα εἶνε μουσουλμανικά. Εἰς μικρὰς ἀνηγέρθη ὑπὸ τοῦ Κατακτητοῦ, εἰς ἄλλος ὑπὸ Σελῆμ τοῦ Β', και οἱ δύο ἄλλοι ὑπὸ Ἀμουράτ τοῦ Γ'. Ὁ αὐτὸς Ἀμουράτ ἀνήγειρε και τὰ ἀντιτετραγώνια περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος, διὰ νὰ στηρίξῃ τοὺς τοίχους, διασεισθέντας ὑπὸ σεισμοῦ, και τὴν ὑπερμεγέθη χαλκὴν ἡμισέληνον, τὴν ἐστημένην ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ θόλου, ἧς μόνον τὸ χρύσωμα ἐστοίχισε πεντήκοντα χιλιάδας δουκάτων. Τὸ παλαιὸν προαύλιον ἠρπνήθη, τὸ βαπτιστήριον μετεβλήθη εἰς μαυσωλεῖον τοῦ Μουσταφᾶ και Ἰβραήμ τοῦ Α', ὅλα δὲ τὰ ἄλλα μικρὰ οἰκοδομήματα, τὰ προσηρηθέντα εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἐκκλησίαν, ἢ κατεσφράγησαν, ἢ ἀπεκρύφθησαν ἀπὸ νέας τείχης, ἢ μετεσχηματίσθησαν οὕτως ὅστε εἶνε πλέον ἀγνωρίστα. Ἀπανταχόθεν τὸ τζαμίον ὄψει, πιέζει και μεταμφερίζει τὴν ἐκκλησίαν, ἢ τις δὲν ἔχει πλέον ἐλευθέρην παρὰ μόνον τὴν κεφαλήν, ἐφ' ἧς ὅμως ἐπαγρυπνοῦσιν, ὡς τέσσαρες φρουροὶ γιγάντειοι, οἱ τέσσαρες αὐτοκρατορικοὶ

μιναρέδες. Ἀπ' ἀνατολῶν ὑπάρχει μία πύλη κοσμημένη μ' ἐξ κίονας ἐκ πορφυρίτου καὶ μαρμάρου· ἀπὸ δὲ μεσημβρίας ἄλλη πύλη, δι' ἧς εἰσέρχονται εἰς αὐλὴν, περικυκλωμένην ἀπὸ οἰκοδομᾶς χαμηλᾶς καὶ ἀνομοίους, ἐν τῷ μέσῳ ἀναθρῦει πηγὴ διὰ τὰς ἀπονίψεις, κεκαλυμμένη ἀπὸ ναύσκων ἀψιδωτῶν, ἐπεστηριγμένον ἐπὶ οὐκὼ κινίσκων. Βλέπων ἐξῶθεν τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, δὲν δύνασαι νὰ διακρίνης αὐτὴν ἀπὸ τῶν λοιπῶν μεγάλων τζαμιῶν τῆς Σταμπούλ, εἰμὴ ἐκ τοῦ ὅτι εἶνε ὀλιγώτερον λευκὴ καὶ ὀλιγώτερον ἐλαφρά. Ἐπι δ' ὀλιγώτερον εἶνε δυνατὸν νὰ περάσῃ ἀπὸ τὴν κεφαλὴν τοῦ θεατοῦ, ὅτι οὗτος εἶνε ὁ μέγιστος ναὸς τοῦ κόσμου μετὰ τὸν Ἅγιον Πέτρον».

Οἱ ὁδηγοὶ μας μᾶς ἔφεραν διὰ δρομίσκου, ὅστις ἄγει παραλλήλως τῆς βορείου πλευρᾶς τῆς οἰκοδομῆς εἰς πύλην ὀρειχαλκίνην, ἧτις ἐστράφη βραδέως ἐπὶ τῶν στροφίγγων τῆς, καὶ εἰσήλθουμεν εἰς τὸ προπύλαιον.

Τὸ προπύλαιον τοῦτο, ὅπερ εἶνε μακροτάτη καὶ ὑψηλοτάτη αἶθουσα, περιβεβλημένη μὲ μάρμαρον καὶ λάμπουσα ἀκόμη τῆδε κακείσε ἐκ τῶν ἀρχαίων ψηφοθετημάτων, εἰσάγει εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς δι' ἑνῆς πυλῶν, καὶ ἐκ τῆς ἀντιθέτου πλευρᾶς συνεκοινωνεῖ τὸ πάλαι δι' ἄλλων πέντε πυλῶν πρὸς ἄλλο προπύλαιον, ὅπερ δι' ἄλλων δεκατριῶν πυλῶν ἐξῆγεν εἰς τὸ προαύλιον.

Μόλις ὑπερβάντες τὸ κατώφλιον, ἐπεδείξαμεν τὸ περὶ τῆς εἰσόδου φερμάνιον μας εἰς ἱερέα τινὰ σαρικοφόρον, ἐφορέσαμεν παντόφλας, καὶ, νευάντων τῶν ὀδηγῶν, προσήλθουμεν τρέμοντες εἰς τὴν μεσαίαν πύλην τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς, ἧτις μᾶς ἀνέμενον ὀρθάνοικτος.

Μόλις ἐθέσαμεν τὸν πόδα εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς ἐκκλησίας, καὶ ἀπεμείναμεν καὶ οἱ δύο ὡς καρρωμένοι ἐκεῖ.

Ἡ πρώτη ἐντύπωσις εἶνε ἀληθῶς μεγάλη καὶ νέα.

Δι' ἐνὸς βλέμματος περιλαμβάνει τις θόλον ἀπειρομεγέθη, ἀρχιτεκτονικὴν τολμηρὰν μεσαιῶν ἄλλων θόλων, αἵτινες νομίζεις ὅτι κρέμονται μετέωροι εἰς τὸν ἀέρα, παραστάδας ὑπερμεγέθεις, ἀψίδας γιγαντιαίας, κίονας κολοσσιαίους ὑπερῶα, ἄμβωνας, στοᾶς, ἐφ' ὧν καταβάινει διὰ χιλίων μεγάλων παραθύρων χεῖμαρρος φωτός· κατὶ θεατρικὸν καὶ ἡγεμονικὸν μάλλον παρά ἱερόν· ἐπίδειξις μεγαλείου καὶ δυνάμεως, ἦθος κομψότητος κοσμικῆς, σύγχυσις κλασικότητος, βαρβαρότητας, ἰδιοτροπίας, οἰήσεως, μεγαλοπεπειῆας· μεγάλη ἁρμονία, ἐν ἧ, πρὸς τοὺς ἡχηροὺς καὶ φοβεροὺς φθόγγους τῶν παραστάδων καὶ τῶν κυκλωπέων ἀψιδῶν, αἵτινες ἀναμιμνήσκουσι τοὺς βορείους καθεδρικοὺς ναοὺς, συνανακινῶνται κομψά καὶ ἡμερα ἄσματα ἀνατολικὰ, μουσικὰ ἠορυβώδεις τῶν συμπόσιων τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ

τοῦ Ἡρακλείου, ἀντηγήσεις ἀσμάτων ἐθνικῶν, φωναὶ βραγγώδεις λαοῦ ἐκτεθηλυμένου καὶ καταβεβλημένου, καὶ κραυγαὶ μακριναὶ Βανδάλων, Ἰθάρων καὶ Γότθων· μεγαλειότης φέρουσα τραύματα, γυμνότης ἀπαίσιος, βαθεῖα γαλήνη· ἰδέα τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Πέτρου συντετημένη καὶ κεκοινωνημένη, καὶ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Μάρκου γιγαντιασιότερα καὶ ἔρημος· κράμα πρωτοφανῆς ναοῦ, ἐκκλησίας καὶ τζαμιῶν, θεαμάτων σοβαρῶν καὶ παιδαριωδῶν κοσμημάτων, παλαιῶν καὶ νέων πραγμάτων, καὶ χρωμάτων ἀσυναρμόστων, καὶ προσθηκῶν ἀκατανοήτων καὶ παραδόξων· θέαμα μὲ μίαν λέξιν, ὅπερ διεγείρει αἰσθημα ἐκπλήξεως ἅμα καὶ θλίψεως ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ θεατοῦ, ὅστις ἴσταται πρὸς ὦραν ἀβέβαιος, ὡς ἀναζητῶν λέξιν, ἧτις νὰ ἐκφράσῃ ἅμα καὶ καθορίσῃ τὸν στοχασμὸν του.

Ἡ βάσις τῆς οἰκοδομῆς εἶνε τετράγωνον, ἰσόπλευρον σχεδόν, κατὰ μέσον δὲ αὐτοῦ ὑψύεται ὁ μέγας θόλος, ἐπεστηριγμένους ἐπὶ τεσσάρων μεγάλων τόξων, ἅτινα ἐπερείδονται ἐπὶ τεσσάρων ὑψηλοτάτων παραστάδων, αὗται δὲ εἶνε τὰ ὁστᾶ οὕτως εἰπεῖν τῆς ὅλης οἰκοδομῆς. Ἐπὶ τῶν δύο τόξων, ἅτινα παρίστανται κατὰ πρόσωπον εἰς τὸν εἰσερχόμενον, ἐπερείδονται δύο μεγάλα ἡμιθόλια, ἅτινα καλύπτουσι ὅλον τὸν ἐσωνάρθηκα, ἐκάτερον δὲ τούτων διανοίγεται εἰς ἄλλα δύο μικρότερα ἡμιθόλια, ἅτινα σχηματίζουσι τέσσαρας οὕτως εἰπεῖν ναύσκους στρογγύλους ἐν τῷ μεγάλῳ ναῷ. Μεταξὺ δὲ τῶν δύο ναύσκων τῆς ἀντιθέτου πρὸς τὴν εἰσόδον πλευρᾶς διανοίγεται ἡ ἄψις, κεκαλυμμένη ὑπὸ θόλου κατὰ τεταρτημόριον τῆς σφαιρᾶς. Ὑπάρχουσι λοιπὸν ἑπτὰ ἡμιθόλια, περιστέροντα τὸν μέγαν θόλον, δύο ἐντεῦθεν καὶ πέντε ἐκεῖθεν, ἅτινα ὅλα ὁμοῦ παρέχουσι τὸ θέαμα ἐλαφρότητος θαυμασίας, καὶ φάνονται, ὅπως λέγει ποιητὴς τις ἕλλην, ὡς κρεμάμενα διὰ ἑπτὰ σχοινίων ἐκ τοῦ θόλου τοῦ οὐρανοῦ. Ὅλοι οἱ θόλοι οὗτοι φωτίζονται ἐκ παραθύρων μεγάλων καμαρωτῶν καὶ συμμετρικῶν. Μεταξὺ δὲ τῶν τεσσάρων ἀπειρομεγέθων παραστάδων, αἵτινες σχηματίζουσι τετράγωνον ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ναοῦ, ὑψοῦνται δεξιόθεν καὶ ἀριστερόθεν τοῦ εἰσερχομένου εἰς αὐτὸν οὐκὼ θαυμασίως κίονες ἐκ πρασίνου ποικιλοχρόου λίθου, ἐφ' ὧν ἀνακάμπτονται τόξα χαριέστατα μὲ γλυφὰς φυλλωμάτων, ἅτινα σχηματίζουσι περιστοῖον κομψότατον εἰς τὰς δύο πλευρᾶς τοῦ ἐσωνάρθηκος, καὶ ὑποστηρίζουσι εἰς μέγα ὕψος δύο εὐρεῖς ἐξώστας ἢ ὑπερῶα, ἅτινα παρουσιάζουσι ἄλλας δύο σειρὰς κίονων καὶ τόξων γεφυρωμένων. Τρίτον δ' ὑπερῶον, συγκοινωνοῦν πρὸς τὰ δύο πρῶτα, περιθεῖται ὅλον τὸ πλάτος τῆς εἰσόδου, καὶ διανοίγεται πρὸς τὸ καθολικὸν διὰ τριῶν μεγάλων τόξων, ἐπερείδομένων ἐπὶ διδύμων κίονων. Ἄλλα μικρότερα ὑπερῶα, ὑποστηρίζόμενα ὑπὸ κίονων ἐκ πορφυρίτου ἐμφιλοχωροῦσι μεταξὺ τῶν

τεσσάρων ναύσκων, τῶν κατὰ τὸ ἄκρον τοῦ ἐσωνάρθηκος, καὶ ὑποστηρίζουσι ἄλλους κίονας, ἐφ' ὧν στηρίζονται ἐξώστας. Οὗτος εἶνε ὁ ναὸς· τὸ δὲ τζαμιὸν εἶνε ἐπερῶντισμένον οὕτως εἰπεῖν καὶ ἐπικεκολλημένον εἰς τὰ ἔνδον τοῦ ναοῦ. Τὸ Μιράμπ—ὁ σηκὸς δηλ. ἢ ἡ κόγχη, ἧτις δεικνύει τὴν διεύθυνσιν τῆς Μόσκας—ἀνεσάρθη ἐντὸς μιᾶς παραστάδος τῆς ἀψίδος. Δεξιόθεν δ' αὐτοῦ καὶ ὑψηλὰ κρέματα εἰς τῶν τεσσάρων ταπήτων, ἐφ' ὧν προσήχεται ὁ Μωάμεθ. Ἐπὶ δὲ τῆς γωνίας τῆς ἀψίδος, τῆς πλησιεστέρας πρὸς τὸ μιράμπ, εἰς τὴν κορυφὴν κλίμακος μικρᾶς, περιωρισμένης ἐκατέρωθεν μὲ δρύφακτα μαρμαρίνα γεφυρωμένα μετὰ λεπτότητας ἐντέχνου, ὑπὸ παράδοξόν τι κωνοειδὲς στέγασμα, καὶ μεταξὺ δύο θριαμβευτικῶν σημαίων Μωάμεθ τοῦ Β', προέχει ὁ ἄμβων, ὅπου ἀναβαίνων ὁ Ρατίμπ ἀναγιγνώσκει τὸ Κοράνιον, κρατῶν ξίφος γυμνὸν εἰς τὴν μίαν χεῖρα, εἰς σημεῖον τοῦ ὅτι ἡ Ἁγία Σοφία εἶνε ναὸς δορυβάτωτος. Ἀντικρὺ δὲ τοῦ ἄμβωνος εἶνε τὸ βῆμα τοῦ Σουλτάνου, κεκαλυμμένον διὰ κυγκλιδώματος ἐπιχρύσου. Ἄλλοι ἄμβωνες, μὲ δρύφακτα διάγλυφα, ὑπερείδομενοι διὰ κινίσκων μαρμαρίνων καὶ τόξων ἀραβουργῶν, ἐκτείνονται τῆδε κακείσε παρὰ τοὺς τοίχους, καὶ προεξέχουσι πρὸς τὸ καθολικόν. Ἀριστερὰ δὲ καὶ δεξιὰ τῆς εἰσόδου ἴστανται δύο πύλοι ἀλαβάστρινοι καὶ ὑπερμεγέθεις, ἀνευρεθεῖσαι μεταξὺ τῶν εἰρηπίων τῆς Περγᾶμου, καὶ μετακομισθεῖσαι εἰς Κωνσταντινούπολιν ὑπὸ Ἀμουράτ τοῦ Γ'. Ἐκ δὲ τῶν παραστάδων ἀπὸ μεγάλου ὕψους κρέμονται ἀπειρομεγέθεις πράσινοι δίσκοι, φέροντες ἐπιγραφὰς τοῦ Κορανίου χαραγμένους μὲ χρυσᾶ γράμματα. Κάτωθεν δ' αὐτῶν εἶνε προσηρητημένοι εἰς τοὺς τοίχους μεγάλαι πλάκες ἐκ πορφυρίτου, ἐφ' ὧν εἶνε γεγραμμένα τὰ ὀνόματα τοῦ Ἀλλάχ, τοῦ Μωάμεθ, καὶ τῶν τεσσάρων πρώτων χλιφῶν. Εἰς δὲ τὰς γωνίας τῶν μεγάλων τόξων, ἐφ' ὧν στηρίζεται ὁ μέγας θόλος, φαίνονται ἀκόμη αἱ γιγάντειαι πτέρυγες τῶν ἐκ μωσαικοῦ Χερουβείμ, ὧν τὰ πρόσωπα ἐπεκαλύφθησαν δι' ὑπερμεγέθους ῥόδου. Ἐκ δὲ τῶν θόλων κρέμονται ἀναρίθμητα σχοινία μετὰξίνα, εἰς μῆκος ἴσον σχεδὸν πρὸς ὅλον τὸ ὕψος τοῦ ναοῦ, καὶ ὑποβασάζουσι ὡς στρουθοκαμήλου, γλυπτὰς ὀρειχαλκίνας κανδήλας, καὶ κρυσταλλίνας σφαιρᾶς. Τῆδε κακείσε δὲ φαίνονται χιαστὰ ξύλινα ἀναλογεῖα, ψηφοθετημένα μὲ κόχλον καὶ γαλκὴν, ἐφ' ὧν κείνται κοράνια χειρόγραφα. Τὸ δάπεδον εἶνε ἐστρωμένον μὲ τάπητας καὶ ψιλάους. Οἱ δὲ τοῖχοι εἶνε γυμνοί, ὑπόλευκοι, κίτρινοποῖ, φανοί, φέροντες ἀκόμη τῆδε κακείσε μωσαικὰ ζεωρισμένα. Ἡ ὅλη ὄψις εἶνε οὐκρά.

Τὸ πρῶτον θαῦμα τοῦ τζαμιῶν εἶνε ὁ θόλος. Βλέπων αὐτὸν ἐκ μέσου τοῦ καθολικοῦ, νομίζεις τῶνόντι, ὅπως λέγει ἡ Στάελ περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Πέτρου, νομίζεις, ὅτι ἐπικρέμαται ἄβυσ-

σος ἐπὶ τῆς κεφαλῆς σου. Εἶνε δὲ ὁ θόλος οὗτος ὑψηλοτάτος, ἔχει περίμετρον ὑπερμεγέθη, τὸ δὲ βάθος αὐτοῦ δὲν εἶνε παρὰ τὸ ἕκτον μόνον τῆς διαμέτρου, οὐ ἕνεκα φαίνεται ἔτι μεγαλύτερος. Τὴν βάσιν τοῦ θόλου περιθεῖται μικρὸς ἐξώστας, ὑπεράνω δὲ τοῦ ἐξώστου στέμμα τεσσαράκοντα καμαρωτῶν παραθύρων. Εἰς τὴν κορυφὴν δὲ τοῦ θόλου εἶνε γεγραμμένον τὸ γωμεικόν, ὅπερ ἀνεφώνησεν Μωάμεθ ὁ Β', ὅτε εἰσελάσας ἐφιππος εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, καθ' ἣν ἡμέραν ἐκυρίευσεν τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἔστη ἐνώπιον τῆς ἁγίας τραπέζης:—Ὁ Ἀλλάχ εἶνε τὸ φῶς τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς—ἐνία δὲ τῶν γραμμάτων τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης, λευκῶν ἐπὶ δαπέδου μέλανος, ἔχουσι μῆκος ἑνῆς μέτρων. Ὅπως ὅλοι γνωρίζουσι, τὸ ἐναέριον τοῦτο θαῦμα δὲν θά ἦτο δυνατὸν νὰ ἐκτελεσθῇ μὲ ὕλικα συνήθη. Οἱ θόλοι ἐκτίσθησαν ἀπὸ κίσσηριν, ἧτις ἐπιπέσει εἰς τὸ ὕδωρ, καὶ ἀπὸ πλίνθους τῆς Ῥόδου, ὧν ἐκάστη ἔχει τὸσον βάρος ὅσον πέντε ἄλλαι κοινὰ πλίνθοι. Ἐφ' ἐκάστης πλίνθου ἦτο ἐντετυπωμένη ἡ ῥῆσις τοῦ Δαυὶδ:—«Θεὸς ἐν μέσῳ αὐτῆς, οὐ σαλευθήσεται, βοηθήσει αὐτῇ ὁ Θεὸς τῷ προσώπῳ».—Καθ' ἐκάστην δὲ δωδεκάδα πλίνθινων γύρων ἐντετυπίζοντο εἰς τὸν θόλον καὶ λεῖψανα ἁγίων. Ἐν ᾧ δὲ οἱ ἐργάται ἐργάζοντο, οἱ ἱερεῖς ἔψαλλον, καὶ παρίστατο ὁ Ἰουστινιανὸς φέρων ἐσθῆτα λευκὴν, συμπαρίστατο δὲ καὶ πλήθος μέγα θεατῶν. Δὲν ἀπορεῖ δὲ τις δι' ὅλα ταῦτα, ὅταν συλλογισθῇ, ὅτι ἡ κατασκευὴ τοῦ «δευτέρου στερωμάτος» τούτου, θαῦμα καὶ δι' ἡμᾶς ἀκόμη σήμερον, ἦτο τόλμημα ἀπαρδειγματιστόν κατὰ τὸν 5' αἰῶνα. Ὁ ὄχλος ἐνόμιζεν, ὅτι ὁ θόλος ἴσταται εἰς τὸν ἀέρα διὰ μαγείας, καὶ οἱ τοῦρκοι ἦσαν ἠνευκασιμένοι ἐπὶ μακρὸν ἀκόμη μετὰ τὴν ἀνάκτισιν χρόνον, ὅσῳκις προσήχοντο ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ, νὰ βιάζωσι μεγάλως ἐαυτοὺς, διὰ νὰ στρέψωσι τὸ βλέμμα πρὸς ἀνατολὰς, καὶ ὄχι πρὸς τὸν «πέτρινον τοῦτον οὐρανόν». Καὶ τῶνόντι ὁ θόλος καλύπτει τὸ ἡμισυ περίπου τοῦ καθολικοῦ τοῦ ναοῦ, ὅθεν καὶ κυριεύει καὶ φωτίζει ὅλον τὸ οἰκοδόμημα, ἀπανταχόθεν δὲ τοῦ ναοῦ φαίνεται πάντοτε τμημὰ τι αὐτοῦ, οὕτως ὥστε, ὅπου καὶ ἂν στραφῇ τις, ἐπὶ τέλους καταντῆ λεληθότως νὰ εὐρεθῇ δι' ἑκατοστὴν φορὰν ὑποκάτω τοῦ θόλου, πρὸς ὃν ἀναφέρεται τὸ βλέμμα καὶ ἡ διάνοια τοῦ θεατοῦ μετὰ φρικίσσεως ἠδονῆς βιαίας, ὁμοίως πρὸς αἰσθημα πτήσεως.

Ὁ ἰδὼν τὸ καθολικὸν καὶ τὸν θόλον, δὲν ἔκαμε τίποτε ἄλλο παρὰ ν' ἀρχίσῃ νὰ βλέπῃ τὴν Ἁγίαν Σοφίαν. Ὅστις π. χ. ἔχει καὶ σκιὰν μόνον ἱστορικῆς περιεργείας δύναται ν' ἀφιερῶσθαι ὀλόκληρον ὦραν εἰς τὴν ἐξέτασιν μόνων τῶν κίονων. Ἐδῶ εὐρίσκονται τὰ λάφυρα ὅλου τοῦ κόσμου. Οἱ ποικίλοι πράσινοι κίονες, οἱ ἀνέχοντες τὰ δύο μεγάλα ὑπερῶα, ἐδωρήθησαν εἰς τὸν Ἰουστινιανὸν ὑπὸ τῶν ἀρχόντων τῆς Ἐφέσου, καὶ

ἀνήκον εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀρτέμιδος, τὸν ἐμπρησθέντα ὑπὸ τοῦ Ἡροστράτου. Οἱ ἐκ πορφυρίτου ἀπὸ κίονες, οἱ ἱστάμενοι ἀνά δύο μεταξὺ τῶν παραστάδων, ἀνήκον εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἡλίου, ὃν ἀνήγειρεν ὁ Αὐρηλιανὸς ἐν Βαλβείκ. Ἄλλοι κίονες ἐλήφθησαν ἐκ τοῦ ἐν Κυζίκῳ ναοῦ τοῦ Διὸς, ἐκ τῶν ναῶν τῶν Θηβῶν, τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Ῥώμης, τῆς Τρωάδος, τῶν Κυκλάδων, τῆς Ἀλεξανδρείας, καὶ παριστῶσιν ἄπειρον ποικιλίαν μεγεθῶν καὶ χρωμάτων. Μεταξὺ τῶν κίωνων, τῶν δρυφάκτων, τῶν στυλοβάτων, καὶ τῶν πλακῶν, ὅσα ὑπολείπονται ἐκ τοῦ ἀρχαίου ἐπεנדύτου τοῦ ναοῦ, φαίνονται μάρμαρα ἐξ ὄλων τῶν λατομείων τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῆς Γαλλίας. Τὸ μάρμαρον τοῦ Βοσπόρου λευκὸν καὶ μελανόσικτον ἐτέθη ἀπέναντι τοῦ μέλανος κελτικοῦ μαρμάρου τοῦ φέροντος φλέβας λευκάς· τὸ πράσινον μάρμαρον τῆς Λακωνικῆς ἀντανακλάται εἰς τὸ κυανοῦν τῆς Λιβύης· ὁ κατὰ στικτος πορφυρίτης τῆς Αἰγύπτου, ὁ διάστικτος γρανίτης τῆς Θεσσαλίας, ὁ ἐξ Ἰασσοῦ Καρικὸς λίθος, ὁ φέρον λευκὰς καὶ πορφυρᾶς ταινίας, ὁ ὠχρὸς Καρύστιος ὁ πεποικιλμένος μὲ στίγματα σιδηρόχροα, συνανακίρνωσι τὰ χρώματά των πρὸς τὴν πορφύραν τοῦ Φρυγίου μαρμάρου, πρὸς τὸ βόδιον χρώμα τοῦ μαρμάρου τῶν Συνάδων, πρὸς τὸν χρυσὸν τοῦ μαρμάρου τῆς Μαυριτανίας, καὶ πρὸς τὴν χιόνα τοῦ μαρμάρου τῆς Πάρου. Εἰς τὴν ποικιλίαν δὲ ταύτην τῶν χρωμάτων πρόσθετες τὴν ἀπερίγραπτον ποικιλίαν τῶν σχημάτων τῶν κηλίδων, τῶν κορωνίδων, τῶν βόδων, τῶν δρυφάκτων, τῶν παραδόξου κορινθιακοῦ ρυθμοῦ κιονοκράνων, εἰς ὃν συναναφύρονται ζῶα, φυλλώματα, σταυροί, χίμαιραι, καὶ ἄλλα πράγματα εἰς οὐδένα ρυθμὸν ἀνήκοντα, φαντασιώδη κατὰ τὸ σχέδιον, καὶ ἀνόμοια κατὰ τὸ μέγεθος, κατὰ τὴν συνηρμοσίαν καὶ στελέχη κίωνων, καὶ στυλοβάτας μὲ ἰδιότροπα ἀνάγλυφα, ἐφαρμένους ὑπὸ τῶν αἰώνων, καὶ δισχιτισμένους ὑπὸ μαχαίρων ἄτινα πάντα ὁμοῦ παρέχουσι παράδοξον θέμα μεγαλοπρεπείας ἀτάκτου καὶ βαρβαρικῆς, καὶ εἶνε τὸ ὄνειδος τῆς καλλιαισθησίας, χωρὶς νὰ δύνασαι ν' ἀποσπάσης ἀπ' αὐτῶν τὸ βλέμμα.

Ἀπὸ τοῦ καθολικοῦ ἐν τούτοις δὲν δύνασαι νὰ ἐννοήσῃς ὅλην τὴν εὐρύτητα τοῦ τζαμίου, διότι τὸ καθολικὸν δὲν εἶνε τῶντι παρὰ ἐν μικρὸν μέρος αὐτοῦ. Αἱ δύο στοᾶι, αἵτινες ὑποστηρίζουσι τὰ δύο πλάγια ὑπερῶα, εἶνε αὐταὶ καθ' ἑαυτὰς δύο μεγάλα οἰκοδομήματα, ἐξ ὧν θὰ ἠδύνατό τις νὰ συναποτελέσῃ δύο ὅλους ναοὺς. Ἐκατέρω τῶν στοῶν τούτων διαχωρίζεται εἰς τρία μέρη, διακρινόμενα διὰ τῶν ὑψηλοτάτων ὄθεν καὶ πάντα ἐν αὐταῖς, κίονες, ἐπιστύλια, παραστάδες, θόλοι εἶνε ἀπειρομεγέθη. Ὅταν διαβαίνῃς ὑπὸ τὰς στοᾶς ταύτας, μόλις διαφαίνεται διὰ τῶν ἐκ τοῦ ναοῦ τῆς Ἐρέσου κίωνων τὸ μέγα καθολικόν, καὶ φαίνεται ὡς νὰ εὐρίσκειται ἐντὸς ἄλ-

λου ναοῦ. Αὐτὸ τοῦτο δοκιμάζει ὁ θεατὴς καὶ ἀπὸ τῶν ὑπερῶων, εἰς ἃ ἀνέρχεται διὰ κλίμακος σπειροειδοῦς ἐλαχίστης κλίσεως, ἀφ' οὗ δὲν ὑπάρχουσι βαθμίδες, καὶ δύναται νὰ ἀνέλθῃ τις ἀνέτως καὶ ἐπιπτος. Τὰ ὑπερῶα ἦσαν ὁ γυναικωνίτης· οἱ μετανοοῦντες ἔσαντο ἐν τοῖς προπυλαίοις, καὶ οἱ ἄλλοι πιστοὶ ἐν τῷ καθολικῷ. Ἐκαστον ὑπερῶον θὰ ἠδύνατο νὰ χωρέσῃ τὸν πληθυσμὸν ἐνός προαστείου τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Νομίζεις, ὅτι δὲν εὐρίσκεισαι ἐντὸς ἐκκλησίας, ἀλλ' ὅτι διέρχεται τὸ θεωρεῖν τιτανεῖου θεάτρου, ὅπου μέλλει νὰ ἐκραγῇ ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν ἄσμα ἐξ ἑκατοντακισχιλίων στομάτων. Διὰ νὰ ἴδῃς τὸ τζαμίον, πρέπει νὰ ὑπάγῃς νὰ σταθῇς εἰς τὰ δρυφάκτα, καὶ τότε βλέπεις ὅλον τὸ μέγαλειον. Τὰ τόξα, οἱ θόλοι, αἱ παραστάδες, τὰ πάντα φαίνονται γιγάντεια. Οἱ πράσινοι δίσκοι, τοὺς ὁποίους ἀπὸ τοῦ καθολικοῦ ἐνόμισες, ὅτι δύνασαι νὰ μετρήσῃς μὲ τὸν πῆχυν τῆς χειρὸς, σοὶ φαίνονται τώρα ἱκανοὶ νὰ στεπάζωσιν ὀλόκληρον οἰκίαν. Τὰ παράθυρα εἶνε πυλῶνες ἀνακτόρων· αἱ πτέρυγες τῶν Χερουβείμ· εἶνε ἱστία νηὸς, οἱ ἄμβωνες πλατεῖαι, ὁ δὲ θόλος σοὶ φέρει σκοτοδινίαν. Ῥίπτων δὲ πρὸς τὰ κάτω τὸ βλέμμα βλέπεις ἄλλο θαῦμα. Δὲν ἐπίστευες, ὅτι εἶχες ἀνακτῆ τόσον ὑψηλὰ. Τὸ ἔδαφος τοῦ καθολικοῦ σοὶ φαίνεται κατακείμενον εἰς τὰ βῆθη ἀβύσσου, καὶ τὰ ἀναλογεῖα, οἱ πύλοισι τῆς Περγάμου, αἱ ψίχθοι, αἱ κανδήλαι σοὶ φαίνονται ἐκτάκτως ἐσμικρομένα. Ἐκείθεν δὲ βλέπεις κάλλιον παρὰ κάτωθεν καὶ λεπτομέρειαν περιεργον τοῦ τζαμίου τῆς Ἁγίας Σοφίας, τὸ ὅτι ἐπειδὴ τὸ καθολικὸν δὲν ἔχει τὴν ἀκριβῆ διεύθυνσιν τῆς Μέκκας, πρὸς τὴν ὀφείλουσι νὰ στρέφονται οἱ Μουσουλμάνοι προσευχόμενοι, ὅλοι αἱ ψίχθοι καὶ ὅλοι οἱ τάπητες εἶνε τοποθετημένοι πλαγίως πρὸς τὰς γραμμάς τῆς οἰκοδομῆς, καὶ προσβάλλουσι τοὺς ὀφθαλμοὺς ὡς κυριώτατον σφάλμα προοπτικῆς. Ἐκείθεν δ' ἄνωθεν περιλαμβάνει τις καλῶς διὰ τε τοῦ βλέμματος καὶ διὰ τῆς διανοίας ὅλον τὸν βίον τοῦ τζαμίου. Ἐκείθεν φαίνονται τούρκοι γονυκλινεῖς ἐπὶ τῶν ψιθῶν καὶ κύπτοντες τὸ μέτωπον μέχρως ἐδάφους· ἄλλοι ὀρθοὶ ὡς ἀγάλματα, κρατοῦντες τὰς χεῖρας πρὸ τοῦ προσώπου των οὕτως, ὡς ἐὰν ἐξήταζον μετὰ προσοχῆς τὰς ρυτίδας τῶν παλαμῶν των· ἄλλοι καθήμενοι σταυροποδητεὶ κάτωθεν παραστάδος, ὡς ἐὰν ἀνεπαύοντο ὑπὸ τὴν σκιάν δένδρου· γυναικῆς τινες γονυκλινεῖς εἰς γωνίαν τινὰ μονήρη· γέροντες καθήμενοι πρὸ ἀναλογείων καὶ ἀναγινώσκοντες τὸ Κοράνιον· ἱμάμινες ἀπαγγέλλοντες ἐδάφια ἱερά εἰς ὄμιλον παιδίων· καὶ τῆς κακείσε, ὑπὸ τὰς ἀπωτέρας στοᾶς, καὶ εἰς τὰ ὑπερῶα, ἱμάμινες, βράτιμινες, μουζίνιοι, νεωκόροι, μὲ παραδόξους ἐνδυμασίας, ὑπάγοντες καὶ ἐρχόμενοι ἀσφοπητεῖ, ὡς νὰ μὴ ἐγγίξωσι τὸ ἔδαφος. Ἡ δὲ ἀόριστος μελωδία, ἡ σχηματικὴ ἡχομένη ὑπὸ τῶν ἀναγινωσκόν-

των καὶ προσευχομένων, αἱ γίλια ἐκείνην παράδοξοι κανδήλαι, τὸ καθαρὸν ἐκεῖνο καὶ ὁμαλὸν φῶς, ἡ μονήρης ἐκείνη ἀψις, τὰ ἀπέραντα ἐκεῖνα καὶ σιωπηλὰ ὑπερῶα, ἡ ἀπειρομεγέθης ἑκτασις, αἱ ἀναμνήσεις, ἡ γαλήνη ἐκείνη, ἐμπνέουσιν εἰς τὴν ψυχὴν αἰσθημα μεγαλείου καὶ μυστηρίου, ὅπου οὔτε ὁ λόγος δύναται νὰ ἐκφράσῃ, οὔτε ὁ χρόνος νὰ ἐξαλείψῃ.

¹ Ἐπίται συνήμιον.

ΟΙ ΜΑΡΤΥΡΕΣ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

[Ἐκ τῶν τοῦ Gaston Tissandier].

Ἡ βιομηχανία καὶ αἱ μηχαναί.

Ἡ διὰ τῆς μηχανικῆς ἐργασίας ἀντικατάστασις τῆς ἐργασίας τῶν ζώων καὶ τῆς ἐργασίας τῶν χειρῶν ἐπὶνεγκεν εἰς τὰς νεωτέρας κοινωνίας οἰκονομικὴν μεταβολὴν τοσοῦτον σπουδαίαν, ὥστε ἡ ἐποχὴ, καθ' ἣν τὸ πρῶτον ἀναφαινοῦνται ἡ βιομηχανία καὶ αἱ μηχαναί, δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς νέα ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀνθρωπότητος ἀφετηρία. Αἱ πλείστα μεγάλα βιομηχανία τῶν νεωτέρων χρόνων συνεστήθησαν περὶ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, αἱ δὲ χημικαὶ τέχναι ἀνεπτύχθησαν ὑπὸ ἐφευρετῶν ἡμιστὰ γνωστῶν. Θὰ προσπαθήσωμεν νὰ σώσωμεν ἐκ τῆς λήθης τὰ ἔργα αὐτῶν καὶ τὴν ἀτυχῆ πολλὰκις ἀτυπαρνησίαν, ἀνακαλοῦντες τὴν ἀρχὴν τῶν νέων τεχνῶν, τὴν κατασκευὴν τῆς τεχνητῆς ποτάσσης, τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ φωταερίου, τὴν δημιουργίαν τῶν κλωστικῶν μηχανῶν, καὶ ἄλλα ἔτι μεγάλα ἔργα.

Ὁ Chaptal¹ ἔνα δώση ἀκριβῆ ἰδέαν περὶ τῆς σπουδαιότητος τῶν χημικῶν τεχνῶν, εἶπεν ὅτι ἡ παραγωγὴ τοῦ θεϊκοῦ ὀξέος εἶναι ἀληθὴς θερμόμετρον, δεικνύον τὸν βαθμὸν τῆς ἐμπορικῆς πρόδου λαοῦ τινος. Οὕτω καὶ τὸ ἀνθρακικὸν νάτρον. Ὅσο μείζων ἢ ἐν τινὶ χώρᾳ παραγωγὴ καὶ καταναλώσις αὐτοῦ, τόσο ἰσχυροτέρα καὶ ἀκραιότερα ἡ βιομηχανία τῆς χώρας ἐκείνης. Τὸ ἄλλας τοῦτο ἐνούμενον μετὰ τοῦ πυρίτου καὶ τῆς ἀσβέστου μετατρέπεται εἰς ὕδρον, συνδυαζόμενον μετὰ τῶν λιπιδῶν ὀξέων μετασχηματίζεται εἰς σάπωνα, διαλυόμενον ἐν τῷ ὕδατι παρέχει εἰς τοὺς βαφεῖς πολῦτιμον βυστόν πρὸς πλῆσιν τῆς κλωστικῆς καὶ τῶν ὑφασμάτων. Οἱ ὕλοποιοὶ καὶ οἱ σκωποποιοὶ ὀλοκλήρου τοῦ κόσμου μεταχειρίζονται μέγισα ποσὰ τοῦ ἄλλας τοῦτου, πλέον τῶν τετρακοσίων ἑκατομμυρίων χιλιγραμμῶν κατ' ἔτος.

Τὴν τέχνην τοῦ κατασκευάζειν τεχνητὸν ἀνθρακικὸν νάτρον ἐκ τῆς τέρας τῶν θαλασσίων φυτῶν ἐπενόησε πρῶτος ὁ Νικόλαος Leblanc κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως. Ἡ ἐφεύρεσις αὕτη θεωρεῖται εὐλόγως ὡς μία τῶν λαμπροτέρων ὅσαι ποτὲ ἐγένοντο ἐν ταῖς χημικαῖς τέχναις, ἐκ τῶν περιστάσεων δὲ, αἵτινες παρήγαγον αὐτήν, μέγιστον πηγάζει ἐνδιαιφρόν. Ἐπιτευχθεῖσα ἐπὶ τοῦ γαλλικοῦ ἐδάφους ἐν μέσῳ

1. Περιήγησις Γάλλου χημικοῦ (1756—1832).

τῆς καταπληκτικώτερας κρίσεως τῆς γαλλικῆς ἱστορίας, ἔσωσε τὸ ἐμπόριον τῆς Γαλλίας ἐκ καταστροφῆς βεβαίας, ἐξασκήτασα ἐπὶ διαφόρων τῆς βιομηχανίας κλάδων μεγίστην καὶ σωτηρίαν ἐπιβρόχην.

Πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως ἡ παρὰ τὴν Ἀλικάντην καὶ τὴν Μαλάκκαν ἰσπανικὴ παραλίχ καὶ ἡ παρὰ τὴν Ναρόννην γαλλικὴ ἐκαλύπτετο ὑπὸ θαλασσίων φυτῶν, τὰ ὅποια ἐπιμελῶς ἐκαλλιεργούοντο. Ἀπὸ τὰ φυτὰ ταῦτα ἐλάμβανον τὴν δέουσαν ἀνάπτυξιν, ἐκόπτοντο εἰς μικρὰ τεμάχια, καὶ ἐξηραίνοντο ἐκτιθέμενα εἰς τὸν ἀέρα, ἔπειτα δὲ ἐπεσωρεύοντο ἐντὸς λάκκων κωνοειδῶν καὶ ἀνερπλέγοντο. Ἡ ἀφθονωτάτη τέρας, ἣν ὑπέλειπον, ὑποβαλλομένη εἰς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ πυρὸς, ἐτήκετο μετ' οὐ πολὺ καὶ μετεβάλλετο εἰς μάζαν ὑαλώδη σκληροτάτην καὶ λίαν εὐθραυσον, τὴν ἀκαθάριστον πότασσαν. Συντριβομένη καὶ ἀναμιγνυομένη μετ' ὕδατος ἡ πότασσα αὕτη παρήγε διάλυσιν, ἣν ἐξήτμιζον, καὶ ἦτις ψυχρανομένη παρέιχε τὴν ἀνθρακικὴν σόδαν.

Κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα ἡ Ἰσπανία ἦτο ἡ ἀληθὴς πατρίς τῆς ποτάσσης· ἡ πότασσα τῆς Ἀλικάντης καὶ τῆς Μαλάκας, ἣτις περιεῖχεν 25—30 τοῖς ἑκατὸν ἀνθρακικοῦ νάτρον, ἡμιλλᾶτο πρὸς τὴν πότασσαν τῆς Ναρόννης, ἡ δὲ Γαλλία ἠναγκάζετο νὰ ζητῇ παρὰ τῆς ξένης παραγωγῆς τὸ ἀναγκαῖον εἰς τὰ ἐργοστάσια αὐτῆς ἐφόδιον. Μέχρι τῆς Ἐπαναστάσεως τὰ πράγματα εἶχον οὕτω, ἀλλ' ὁ πόλεμος διακόψας τὰς ἐμπορικὰς τῆς Γαλλίας μετὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ σχέσεις, ἠνάγκασεν αὐτὴν νὰ ζητῇ ἐκ τῶν ἰδίων πόρων, καὶ νὰ παράσῃ ἐκ παντὸς τρόπου εἰς τὰ ὑλοποιεῖα καὶ τὰ σκωποποιεῖα αὐτῆς τὴν ἀπαραίτητον ἀνθρακικὴν σόδαν.

Ἡ ἐπὶ τῆς Κοινῆς Σωτηρίας Ἐπιτροπὴ (Comité de Salut public) ἐποιήσατο ἐκκλησίαν πρὸς τοὺς Γάλλους χημικοὺς, προτρέπουσα αὐτοὺς ἰδίως νὰ καταβάλωσι πᾶσαν προσπάθειαν, ἵνα εὐρωσι μέθοδον τοῦ κατασκευάζειν πότασσαν ἐξ ὕλων ἐκ τοῦ ἐθνικοῦ ἐδάφους ἐξαγομένων, καθότι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὁ ἐχθρὸς δὲν εἶχε πολιορκήσει μίαν μόνην πόλιν, ἀλλ' ὀλόκληρον τὸ γαλλικὸν ἔθνος. Ἡ ἐκκλησίαις εἰσηκούσθη. Εἰκοσιπέντε ἢ τριάκοντα διάφοροι μέθοδοι ὑπεβλήθησαν μετ' ὀλίγον εἰς Ἐπιτροπεῖαν, ἣτις παρεδέχθη ὁμοφώνως τὴν μέθοδον τοῦ Νικολάου Leblanc, πτωχοῦ καὶ ἀγνώστου Γάλλου χειρουργοῦ· ἀξιοσημείωτον τοῦτο παράδειγμα τῆς ἐπιστημονικῆς κρίσεως τῶν τότε ἐπιστημόνων, οἵτινες δέκριναν ἄνευ τινὸς δισταγμοῦ μεταξὺ τοσοῦτων μεθόδων διαφόρων τὴν μέθοδον ἐκείνην, ἣν ὀδοποκονταετῆς χρόνους ἀπέδειξεν ὡς τὴν λυσιτελεστέραν.

Ὁ Leblanc ἐνόησεν ὅτι πρὸς παραγωγὴν τῆς ποτάσσης ὀφείλε νὰ μεταχειρισθῇ τὸ θαλάσσιον ἄλλας, τὸ νεκρωτικὸν τοῦτο ὄρυκτον. Τὸ ἄλλας

τουτο τιθέμενον εις συνάφειαν μετά του θεϊκού δόξος παράγει την θεϊκὴν σόδα, ἐκ τῆς ὁποίας ὁ De la Metherie, καθηγητὴς τοῦ Λυκείου τῆς Γαλλίας, προσέτεινε εἰς τὰς παραδόσεις αὐτοῦ νὰ ἐξαγάγῃσι πότασσαν ἀναμιγνύοντες αὐτὴν μετ' ἀνθρακός. Ὁ Leblanc ἐδοκίμασε τὴν ἀντίδρασιν ταύτην, ἀλλ' εἶδεν ὅτι παρήγετο θειοῦχος νάτριον καὶ ἀνθρακικὸν δξύ, οὐχὶ δὲ ὡς ἠλπίζετο ἀνθρακικὸν νάτριον καὶ θεικὸν δξύ. Ὡς ἐξ ἀληθούς ἐμπνεύσεως ἐπῆλθεν αὐτῷ ἡ ἰδέα νὰ ῥίψῃ κινωλίαν εἰς τὸ μίγμα τοῦτο διὰ τῆς ἀπλῆς ταύτης προσθήκης ἡ σκευασία τῆς τεχνητῆς ποτάσεως κατέστη γεγονός. Παρατηρητέον ὅτι οὔτε ὁ Leblanc οὔτε ἄλλος τις τῶν συγγρόνων ἐνόησε καλῶς τὴν θεωρίαν τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἐπιτευχθείσης ἀντιδράσεως, ἀλλ' ἔχον ὁδηγὸν τὸ πνεῦμα τῆς ἐφευρέσεως κατῶρθωσε διὰ πολλῶν δοκιμῶν καὶ ἐρευνῶν ἐπιμόνων, καὶ διὰ σειρᾶς ἐπιτηδείων πειραμάτων, νὰ ὀρίσῃ τὰς ἀκριβεῖς δόσεις, τὰς ἀναγκαίας πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς σκευασίας. Ὁ γδοηκονταετῆς ἐφαρμογὴ οὐδόλως μετέβαλε τὰς ὑπὸ τοῦ Leblanc ὀρισθείσας ποσότητας.

Μεταξὺ ἐκείνων, οἵτινες ἐφῆρμωσαν εὐρύτερον τὴν μέθοδον τοῦ Leblanc, πρῶτος ὑπῆρξεν ὁ J. B. Payen, ὅστις ἐνεκατέστη τῷ 1794 ἐν τῇ ἐρήμῳ τότε πεδιάδι τῆς Grenelle. Ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν ἡ κατασκευὴ τῆς τεχνητῆς ποτάσεως τοιαύτην ἔλαβεν ἀνάπτυξιν, ὥστε οὐ μόνον δὲν ὑπῆρχε τοῦ λοιποῦ ἀνάγκη εἰσαγωγῆς ξένων προϊόντων, ἀλλὰ καὶ ἀπηγορεύθη ἡ τοιαύτη εἰσαγωγή. Τὴν 20 Ἰουλίου 1810 ἡ «Ἐφημερὶς τῆς Αὐτοκρατορίας» ἐδημοσίευσε τὸ ἐξῆς διάταγμα: «Ἡ εἰσαγωγή τῆς ξένης ποτάσεως καὶ τοῦ ξένου σάπωνος ἀπαγορεύεται εἰς ὅλα τὰ σύνορα τῆς Αὐτοκρατορίας κατὰ τὴν ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν».

Τῷ 1823 μόλις ὁ Ἰάκωβος Μασπράττ κατῶρθωσε νὰ συστήσῃ ποτασσοποιεῖον ἐν Λιβερούλλῃ, παραδεχθεὶς καθ' ὀλοκληρίαν τὸ σύστημα τοῦ Leblanc, τὸ δ' ἐργοστάσιον τοῦτο εἶναι ἔτι καὶ νῦν ἐν τῶν μεγαλειτέρων τῆς τε Ἀγγλίας καὶ τοῦ κόσμου ὅλου.

Ὁ Leblanc κατενόησεν εὐθὺς τὴν σπουδαιότητα τῆς ἐφευρέσεώς του. «Ἐκ τῆς ἐφευρέσεως τῆς κατασκευῆς τῆς τεχνητῆς ποτάσεως, λέγει, προκύπτει ὅτι ἡ Γαλλία, ἥτις καταναλίσκεται κατ' ἔτος μεγίστην ποσότητα ποτάσεως. . . καὶ ἥτις ἐξάγει νόμισμα πολλὸν, ἀγοράζουσα αὐτὴν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ, θέλει κρατεῖ τὰ χρήματά της» αἱ τέχναι καὶ ἡ βιομηχανία δὲν κινδυνεύουσι πλέον νὰ στερηθῶσι τὴν οὐσίαν ταύτην τῆς πρώτης ἀνάγκης, ἔνεκα τῶν περιπετειῶν τοῦ πολέμου ἡ τῆς κακῆς συγκομιδῆς φυτοῦ. . . Χρησιμοποιεῖται δὲ ἐπωφελῶς τὸ θαλάσσιον ἄλας, ἀφθονον παρ' ἡμῖν ὑπάρχον. Δύναμαι νὰ προσθέσω ὅτι ἔνεκα τῆς ἀφθονίας τῶν ὑλῶν καὶ τοῦ ἐν Γαλλίᾳ εὐάνου αὐτῶν, τὰ γεινιάζοντα ἔθνη θέλουσι γίνεαι μετά τινα χρόνον ὑποτελεῖ τοῦ ἡμε-

τέρου ὡς πρὸς τὰ διάφορα ταῦτα ἀντιεπιμενεα».

Τὸ μέλλον ἐπραγματοποίησε τὰς ἐλπίδας του. Ὁ Leblanc ἔζησε βίον ἀτυχῆ. Κατὰ τοὺς τίτλους, τοὺς ὁποίους ἐπὶ τινῶν συγγραμμάτων του βλεπομεν, ἦτο προλόγος τῆς ἰατρικῆς, χημικῆς, πρῶτον διοικητικῆς ὑπάλληλος τοῦ νομοῦ τοῦ Σηκουάνα, μέλος διαφόρων συλλόγων ἐπιστημονικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν, ἐγένετο δὲ γνωστὸς διὰ τινῶν ἔργων ἀφορώντων τὴν κρυσταλλογραφίαν, καὶ ὑπέδειξε μέθοδον, δι' ἧς ἀποκτώνται κρύσταλλα μεμονωμένα καὶ τέλεια εὐμεγέθη. Εἰς τὴν μελετὴν τῆς κρυσταλλογραφίας κατέγινε δι' ὅλης σχεδὸν τῆς ζωῆς του, καὶ διὰ τῶν περὶ τὰ κρύσταλλα ἐρευνῶν του ἠλπίζε πιθανῶς ν' ἀποκτήσῃ ἐπιστημονικὴν φήμην.

Αἱ ἐρευναι τοῦ Leblanc, ὑποβληθεῖσαι εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τῶν Ἐπιστημῶν ἀπὸ τοῦ 1786 μέχρι τοῦ 1788, ἔτυχον καταχωρίσεως ἐν τῇ «Συλλογῇ τῶν ξένων ἐπιστημόνων». Τῷ 1792 ἀναφορὰ ὑπογράφεται ἐν τῷ Λούβρῳ ὑπὸ διαφόρων μελῶν τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν ἐξῆτι παρὰ τῆς κυβερνήσεως νὰ ἐπιφορτίσῃ τὸν Leblanc νὰ καταρτίσῃ συλλογὴν πλήρη ὅλων τῶν κρυσταλλωμένων ἀλάτων. Κατὰ μῆνα Ἰουνίου τοῦ 1794 ἡ ἐπὶ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως Ἐπιτροπὴ τῆς Ἐθνικῆς Συνελεύσεως ἐνετείλατο αὐτῷ νὰ γράψῃ πραγματεῖαν περὶ κρυσταλλοτεχνίας, ἀλλ' αἱ περιστάσεις ἐμπόδισαν τὴν δημοσίευσιν τοῦ βιβλίου τούτου, τὸ ὁποῖον οὐδέποτε ἐτυπώθη.

Τὴν 30 Θερωιδρίου μηνός, ἔτει δεκάτῳ, ὁ Haüy καὶ ὁ Vauquelin διὰ νέας ἀναφορᾶς, συνταχθείσης ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τῶν Ἐπιστημῶν, προσεκάλουν τὸν ἐπὶ τῶν ἐσωτερικῶν ὑπουργῶν νὰ «χορηγήσῃ εἰς τὸν πολίτην Leblanc τὰ ἀναγκαῖα μέσα πρὸς ἐξακολούθησιν τῶν ἐρευνῶν αὐτοῦ ἐπὶ τῆς κρυσταλλώσεως τῶν ἀλάτων, καὶ πρὸς τύπωσιν τοῦ βιβλίου του, ἵνα βεβαιωθῇ καὶ ἐξαπλωθῇ ἡ θεωρία τῆς κρυσταλλώσεως, καὶ ἵνα σχηματισθῶσι συλλογαὶ πλήρεις καθαρῶν κρυστάλλων, ἀποδιδομένου εἰς τὰς ἀγαπητάς αὐτοῦ ἐργασίας ἐπιστήμονος, ὅστις ἔνεκα τῶν δεινῶν τῆς Ἐπαραστάσεως ἀδυνατεῖ νὰ διατηρῇ τὴν οἰκογένειάν του».

Ὁ Leblanc ὡς τόσοι ἄλλοι ἐφευρέται, οἵτινες συνετέλεσαν εἰς τὸν βιομηχανικὸν πλοῦτον τῆς πατρίδος των, ἔζησε πενέστατος, ἀλλ' ὁ μέγας ἐργάτης οὐδέποτε κατεβλήθη ὑπὸ τῆς ἀτυχίας. Ἐχον πνεῦμα ἰσχυρὸν ἅμα δὲ καὶ θέλησιν σταθεράν, ἔφερε μετὰ καρτερίας τὰς σκληρὰς δοκιμασίας τοῦ βιομηχανικοῦ αὐτοῦ σταδίου.

Ἐν δὲ ἐπιστήμων μάλλον ἢ τεχνουργός, ἐπεδόθη δι' ὅλης αὐτοῦ τῆς ζωῆς εἰς τὰς ἐπιστημονικὰς ἐρεῦνας, καὶ κατενόησε μὲν τὴν σπουδαιότητα τῆς βιομηχανικῆς αὐτοῦ ἐφευρέσεως, ἀλλ' ἐθεώρησε τὰ ἐξ αὐτῆς προκύψοντα προσωπικὰ ἀτυχήματα ὡς δευτερεύοντα ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ συμβεβηκότα.

«Ἐν ἔτει 1802, λέγει ὁ Payen, χάρις εἰς τὴν προστασίαν καὶ εἰς τὴν συνδρομὴν τοῦ Molard, διευθυντοῦ τοῦ Καταστήματος τῶν τεχνῶν καὶ ἐπαγγελμάτων, ἠδυνήθη νὰ ἐξακολουθήσῃ εἰς ἐν τῶν χημείων τοῦ καταστήματος τούτου τὰς ἐπιμελεῖς αὐτοῦ μελέτας, καίτοι δὲ δὲν κατῶρθωσε νὰ καταρτίσῃ ὡς ἐπαθῶμαι συλλογὴν πλήρη, ἐπαρουσίασεν εἰς τὰς ὄψεις τοῦ κοινοῦ προϊόντα ἄξια λόγου. Ἡ συλλογὴ αὕτη τῶν κρυστάλλων ἦτο ἡ ἐνδελεχῆς αὐτοῦ μερίμνα. «Ἡδυνάμην, γράφει μετ' ἀθυμίας, νὰ προάξω αὐτὴν πρὸ εἰκόσιν ἐτῶν. . . θὰ τὴν συμπληρώσωσι ἄλλοι. . . Ἐὰν ἡ τέχνη αὕτη δύναται νὰ ἰδρυθῇ, εἴθε χεῖρ εὐτυχιστέρα τῆς ἐμῆς καὶ παρατηρητῆς πλέον ἐμοῦ πεφωτισμένος ν' ἀντιληφθῇ αὐτῆς! Τοῦτο θὰ μὲ παρηγορήσῃ, διότι μὴ τυχὼν συνδρομῆς δὲν ἠδυνήθη νὰ προαγάγω τὴν ἐργασίαν μου!» Περὶ τῆς ποτάσεως καὶ τοῦ πλοῦτου, ὃν ἐπὶ στιγμὴν ἠλπίσεν, οὐδὲ λέξιν! Εἰς τὰ συγγράμματα, εἰς τὰ ὁποῖα ἀφηγεῖται τὰς εἰκοσαετῆς αὐτοῦ ἐργασίας, μόλις διὰ συντόμου σημειώσεως ἀναφέρει τὰ δύο ἔτη, κατὰ τὰ ὁποῖα εἰργάσθη εἰς τὴν κατασκευὴν τῆς ποτάσεως.

Βεβαίως ὁ Leblanc ἠδύνετο νὰ ἐλπίσῃ πλοῦτον, καθότι οὐδέποτε ἐφευρέσεις ἐγένετο ὑπὸ αἰσιωτέρους οἰωνούς. Εὐθὺς ὡς ἐδόθη αὐτῷ ἐγγραφὸν εὐρησιτεχνίας, ἐταιρία κατηρτίσθη ὑπὸ τοῦ Leblanc, τοῦ Διζέ, τοῦ Schée καὶ τοῦ δουκὸς τοῦ Ὁρλεάνς¹. Ἐργοστάσιον συνεστήθη ἐν Ἀγίῳ Διονυσίῳ, ἡ δ' ἐπιτυχία ἐφαίνετο βεβαία εἰς τοὺς συνεταίρους, ἀλλ' ἡ καρατομία τοῦ δουκὸς τοῦ Ὁρλεάνς κατέστρεψε τὰς δικαίας αὐτῶν ἐλπίδας. Ὁ Leblanc οὐδόλως καταβλήθη ἐκ τοῦ πρώτου τοῦτου ἀτυχήματος, ἠθέλησε νὰ συστήσῃ ἐργοστάσιον ἐν Μασσαλίᾳ, εἰς αὐτὰ τὰ πρόθυρα τῶν σαπωνοποιεῖων. Τὴν ἰδέαν ταύτην ἐφῆρμωσαν ἄλλοι κατόπιν, ὁ δὲ θεμελιωτὴς μιᾶς τῶν σπουδαιωτέρων τῆς Γαλλίας βιομηχανικῶν ἠναγκάσθη νὰ ἐκκαθαρίσῃ τὸ ἐταιρικὸν ἐνεργητικόν! Νέος Παλισσὺ, δὲν ἔκαυσε μὲν τὰ ἐπιπλα αὐτοῦ, ἀλλ' εἶδεν αὐτὰ πωλούμενα εἰς δημοπρασίαν, ὡς καὶ τὰς συσκευὰς καὶ τὰ προϊόντα τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ἰδρυθέντος καταστήματος.

Ἡ καταστροφὴ τοῦ ἐργοστασίου συνεπήγετο τὴν τοῦ ἐφευρέτου. Μετ' οὐ πολὺ, μὴ χρησιμοποιομένου ὑπὸ τοῦ Leblanc τοῦ δικαίωματος τῆς εὐρησιτεχνίας, ἡ ἐφευρέσις ἔγινε κοινὸν κτήμα. Οἱ χρόνοι παρήλθον θλιβεροὶ καὶ ἀπαίσιοι μέχρι τοῦ ὀγδόου ἔτους τῆς Δημοκρατίας, ὅτε ὑπουργικὴ ἀπόφασις ἀπέδωκεν εἰς τὸν Leblanc τὸ κτίριον τοῦ ἐν Ἀγίῳ Διονυσίῳ ἐργοστασίου. Τοιαύτην ἔλαβε μόνην ἀποζημίωσιν. Καίτοι πολλὰς καταβλήτων προσπαθειῶν, δὲν κατῶρθωσεν ὅμως νὰ ἐπαναλάβῃ τὰς ἐργασίας του, μὴ δυνθθεῖς νὰ εὕρῃ τὰ ἀνγκυκαῖα κεφάλαια πρὸς ἐπισκευὴν

τοῦ ἐρειπωμένου ἐν μέρει καταστήματος. Ὁ ἐπιτελέσας μίαν τῶν μεγίστων ἐφευρέσεων τῆς νεωτέρας χημείας ἀπέθανεν ἐν ἄκρῃ πενίᾳ τῷ 1806.

Ἐν τούτοις ἡ κατασκευὴ τῆς τεχνητῆς ποτάσεως ἐλάμβανε πανταχοῦ μεγίστην ἀνάπτυξιν, ἐνῷ δὲ οἱ κληρονόμοι τοῦ Leblanc οὐδεμίαν ἐκαρποῦντο ἐκ ταύτης ὠφέλειαν, πλείστοι βιομηχανοὶ ὠφελοῦντο καὶ ἐπλούτου. Κατόπιν ἠθέλησαν ν' ἀρκερῶσιν ἀπὸ τοῦ Leblanc τὴν προτεραιότητα τῆς ἐφευρέσεως, μόνον δὲ ἐν ἔτει 1856 ὀλοκληρον τὸ τμήμα τῆς χημείας τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν, προσκληθὲν νὰ γνωμοδοτήσῃ ἐπὶ ἀναφορᾶς ὑποβληθείσης εἰς τὸν Ναπολέοντα Γ' ὑπὸ τῆς οἰκογενείας Leblanc, ἀπέδωκεν ἐπισήμως εἰς τὸν ἐφευρέτην τὴν ὀφειλομένην αὐτῷ τιμὴν.

Ἴδου τὰ συμπεράσματα, τὰ ὁποῖα ὁ κ. Dumas ἐξέθεσεν ἐν ὀνόματι τῆς Ἐπιτροπῆς.

«Ἡ σπουδαία ἐφευρέσις τῆς μεθόδου, δι' ἧς ἐξάγεται ἡ πότασσα ἐκ τοῦ θαλασίου ἄλατος, ἀνήκει καθ' ὀλοκληρίαν εἰς τὸν Leblanc.—Ἐὰν, ὡς ἐπιθυμεῖ ἡ οἰκογένεια αὐτοῦ, πρόκειται ν' ἀποδώσωμεν τὸν δίκαιον ἔπαινον εἰς τὸν ἐφευρέτην τῆς τεχνητῆς ποτάσεως, ὁ ἔπαινος οὗτος ὀφείλεται εἰς τὴν μνήμην τοῦ Leblanc, εἰς τὴν οἰκογένειαν δ' αὐτοῦ δέον νὰ ἐκδηλωθῇ. . . Ὁ Leblanc ἐδημιούργησε βιομηχανίαν, ἥτις ἔδωκεν ὠθησιν εἰς ὅλας τὰς ἐφαρμογὰς τῆς χημείας εἰς τὰς τέχνας».

ΕΛΙΖΑ Σ. ΣΟΡΤΕΟΥ.

ΕΝ ΑΠΟΓΕΥΜΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΒΙΣΕΤΡΗΝ *

Εἰς τὰ περίξ τῶν κεραμουργεῖων ὑπάρχει πάντοτε τόπος, εἰς ὃν ῥίπτουσιν οἱ κεραμεῖς τὰ κακόπλαστα ἢ τὰ ὀπωςδήποτε ἄχρηστα ἀγγεῖα. Ὁμοίως εἰς τὰ περίξ τῶν μεγάλων τοῦ πληθυσμοῦ κέντρων ὑπάρχουσι τόποι, ἐνθα ἡ κοινωνία, σεβομένη πᾶν ὃν ἔχον μορφήν ἀνθρωπίνην, συναθροῖζι ἐκεῖνα τὰ πλάσματα, ἅτινα ἐκ φύσεως κακῶς ἔχουσι πρὸς τὸν ἀγῶνα τὸν ὑπὲρ τῆς ὑπάρξεως, ὃν οἱ ἄνθρωποι καθ' ἡμέραν ἀγωνίζονται ἐν τῷ κόσμῳ. Τοιαῦτα δὲ πλάσματα κακόπλαστα ἢ ἀτελεῖ εἶνε οἱ βλάκες, ἐφ' ὧν οὐδέποτε ἐνεφυσήθη τοῦ Θεοῦ τὸ πνεῦμα, οἱ παράφρονες παρ' οἷς ἔχει ἀποθάνει πρὸ τοῦ σώματος ἡ διάνοια, οἱ παράλυτοι, ὧν οὐδέποτε ἀνεπτύχθησαν τὰ μέλη, ἢ ἐκεῖνοι οἵτινες ἐγεννήθησαν μὲν ἄρτιοι, ἀλλ' ἔπειτα ἔπαθον καὶ ἔγειναν ἀνάπηροι, καὶ τέλος οἱ ἐσχατόγηροι οἱ ὑπὸ τοῦ γήρατος κατασταθέντες ἀνίκανοι πρὸς τὸν ἀγῶνα τοῦ βίου. Εἶνε δὲ οἱ Παρίσιοι πόλις τόσον μεγάλη, ὥστε αἱ περὶ αὐτὴν ἀποικίαι τῶν ἀτυχῶν ἐκεῖνων ὄντων ἔχουσιν ἔκτασιν καὶ μέγεθος ἴσον πρὸς πρωτεύουσας ἐπαρχίας. Εἶνε κατὰ τὸν πληθυσμὸν τοῦλάχιστον τὰ κατοικητήρια ἐκεῖνα ἴσα πρὸς πόλεις, καὶ ἡ Βισέτρη περιλαμβάνει δισχιλίους γέροντας, ἑπτα-

¹ Πατὴρ τοῦ ἐν Γαλλίᾳ βασιλεύσαντος Λουδοβίκου Φιλίππου.

* Μικρὸν γωρίον, πλησίον τῶν Παρισίων κείμενον, γνωστὸν διὰ τὸ μέγα ἐν αὐτῷ φρονιμοεῖον.

κοσίους παράφρονες και εξήκοντα και εκατόν βλάκας.

Εώρταζε δὲ πρὸ μικροῦ διπλῆν ἐορτὴν ὁ ἄχαρις ἐκεῖνος κόσμος, εώρταζον δὴλα δὴ οἱ βλάκες, οἱ κατὰ τὴν διάνοιαν νήπιοι, και εώρταζον και οἱ γέροντες. Προήθευε δὲ και τῶν δύο ἐορτῶν ὁ κ. Κεντὲν, ὁ διευθυντὴς τοῦ Καταστήματος. Διενέμοντο βραβεῖα εἰς τοὺς βλάκας, διότι ἔχουσιν οἱ δυστυχεῖς ἐκεῖνοι σχολεῖον, ἐνθα γίνεται προσπάθεια νὰ ἐξυπνήσῃ πως τὸ πνευμά των ἐν τῷ στενῷ των ἐγκεφάλῳ. Εἶνε ἄχαρι και δυσχερὲς τὸ ἔργον, ἀλλ' οὐδὲν ἤττον εὐρέθησαν ἄνθρωποι ἀφοσιωθέντες εἰς αὐτό. Μεταξὺ δὲ τῶν τοιούτων διδασκάλων εἶνε τινες ἐπιληπτικοί, οὓς δὲν ἐμποδίζει τὸ πάθημά των νὰ διδάσκωσι τοὺς βλάκας. Διδάσκουσι δὲ πλὴν τῶν συνήθων μαθημάτων τῶν εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα διδασκόμενων, και στοιχεῖα τινὰ τεχνῶν, οἷον τῆς ὑποδηματοποιίας, τῆς ξυλουργικῆς και τῆς βραπτικῆς, δι' ἃς ὑπάρχουσιν ἰδρυμένα τὰ ἀναγκαῖα ἐργαστήρια. Συμβαίνει δὲ οὐχὶ σπανίως νὰ καταλαμβάνονται ὑπὸ τῆς νόσου των αἴφνης οἱ διδάσκαλοι, και διὰ τοῦτο νὰ λησμονῶσιν ὅ,τι πρότερον ἐδίδαξαν, και οὕτω νὰ ἀναγκάζονται ἐκάστοτε νὰ ἀρχίζωσι πάλιν ἐξ ἀρχῆς τὴν διδασκαλίαν.

Ἡ τελετὴ τῶν βραβεῶν εἶνε λίαν συγκινητική. Φαντάσθητε μακρὰν και στενὴν αἴθουσαν ἐν τῷ Καταστήματι, αἴθουσαν λευκὴν, γυμνὴν, μὲ λευκὰ παραπετάσματα. Εἰς τὸ βῆθος ἴστανται αἱ οἰκογένειαι τῶν δυστυχῶν παιδιῶν, πολλὰ δὲ μητέρες δακρύουσι βλέπουσαι ὅτι τὰ τέκνα των τὰ βλακώδη ἀξιοῦνται ὅπωςδὴποτε βραβεῖου. Αἱ ταλίπυροι ἐκεῖναι μητέρες ἐγκλείουσιν ἐν ἑαυταῖς θησαυροὺς στοργῆς ὑπὲρ τῶν τέκνων των, και δσάκις πορεύονται πρὸς ἐπίσκεψίν των τὰ πληροῦσι θωπειῶν και γλυκισμάτων, και τόσον μεγαλύτερα ἐκδηλοῦται ἡ στοργὴ των ὅσον ἀναισθητότερα φαίνονται τὰ παιδιά των.

Ἐν τῷ μέσῳ τῆς αἰθούσης εἶνε οἱ μικροὶ βλάκες, ἀποτελοῦντες παρᾶξενον και φανταστικὴν συλλογὴν φυσιογνωμιῶν. Ἐχουσι βλέμματα, εἰς ἃ ἡ ἔλλειψις πάσης ἐννοίας δίδει ἀνησυχαστικὴν σταθερότητα, κρανία ὑδροκεφάλων, ὄψεις ἀσυμμέτρους και παραμόρφους, κεφαλὰς εἰς σχῆμα ἀπιδίου ἢ πεπιεσμένας και πολυγωνικὰς, χεῖλη καταπίπτοντα, ὅπου τὸ μειδίωμα ἐκδηλοῦται διὰ μορφασμοῦ κινουμένου τοῦ θεατοῦ τὴν μελαγχολίαν, πρόσωπα ὁμοιάζοντα πρὸς τὴν ὄψιν ζῶου μᾶλλον ἢ ἀνθρώπου, κινήσεις πυρετώδεις και βιαίας ὡς τοῦ πιθήκου. Ἐν τινι γωνίᾳ τῆς αἰθούσης κἀθηναι οἱ ῥαχιτικοί. Εἰς ἐξ αὐτῶν, ὑψηλὸς ὡς ὑπόδημα, ἔχει παιδικὴν τὴν μορφήν και κοκκίνας τὰς παρειὰς, νομίζεις ὅτι εἶνε ὁκτώ ἐτῶν τὴν ηλικίαν, και ὁμως εἶνε εἴκοσι και ἐνός. Νομίζεις ὅτι ἔχεις ἐνώπιόν σου τὰ πρῶτα τῆς φύσεως δοκίμια, προσπαλοῦσης νὰ σχηματίσῃ τὸν τύπον τὸν ἀνθρώπινον. Εὐρίσκειται τις ἐν πλήρει

κτηνωδίᾳ, διότι βλέπεις ἀμέσως ὅτι ἔμεινεν εἰς τὰ ὄντα ἐκεῖνα δεδεμένη ἡ διάνοια, και ὅτι νύξ βαθεῖα και ἀτελεῦτος ἐσησε τὸν θρόνον της εἰς τοὺς ἐγκεφάλους ἐκεῖνους.

Παρὰ τοὺς πόδας τοῦ βῆθρου ὑπάρχει μουσικοδιδάσκαλος μὲ τὸ ἀρμόνιον του. Οἱ βλάκες ὀλίγον καταγίνονται πρὸς τὴν ὀργανικὴν μουσικὴν, ἔψαλαν ὁμως ἱκανὰ ἄσματα. Ἐπὶ τοῦ βῆθρου ἴστανται πολλοὶ θεαταὶ ἐλθόντες ἐκ Παρισίων, ἵνα παρασταθῶσι μάρτυρες τῆς ἀντιθέσεως, ἢν ἡ συγκινητικὴ ἐκείνη και ἡσυχοῦς τελετὴ ἀποτελεῖ πρὸς τὸν μέγαν θόρυβον τῆς μεγάλης πόλεως. Τὰ παιδιά ἀνέβησαν κοκκινίζοντα ἐπὶ τοῦ βῆθρου, καλοῦμενα ὀνομαστί, και ἕκαστον ἐξ αὐτῶν ἐψιθύριζε λέξεις τινὰς εὐχαριστηρίους ἅμα λαμβάνον ἀνὰ χεῖρας τὸ βραβεῖόν του. Τὰ μᾶλλον ἀνεπτυγμένα, πρὶν ἢ καταβῶσιν ἐκεῖθεν, ἀπήγγελλον και τινα μῦθον. Τυφλὸς τις, ὅστις εἶχε μάθει εἰς τὴν ἐντέλειαν νὰ ἐπιδιορθῶν καθεύκας, ἔλαθεν ὡς βραβεῖον δύο τόμους ἐκ τῶν βιβλίων ἐκεῖνων, ἅτινα ἔχουσιν ἐξέχοντα ὡς ἐν ἀναγλύφῳ τὰ γράμματα. Μόλις ἐπανῆλθεν εἰς τὴν θέσιν του, ἤρχισε νὰ ἀναγινώσκῃ διὰ τῶν δακτύλων, ἵνα ἴδῃ τί βιβλίον ἦτο τὸ δωρηθέν.

Οἱ λαβόντες ὡς δῶρα βιβλία ἢ εἰκόνας ἦσαν οἱ σχετικῶς μᾶλλον ἀνεπτυγμένοι, ἀλλ' ἐκτὸς αὐτῶν ὑπάρχουσι και πλεῖστοι, οὓς οὐδὲ κἂν φαντάζονται νὰ διδάξωσι τὴν ἀνάγνωσιν. Και ὁμως ὁ ἰδιαιτέρως ἐπιμελούμενος αὐτῶν ἱατρὸς κ. Βουρνεβίλ μᾶς ἐξήγησεν, ὅτι ὑπάρχει και δι' αὐτοὺς σχολεῖον. Τί δὲ τοὺς διδάσκουσι; Νὰ ὀμιλῶσι, νὰ τρώγωσι και νὰ μὴ λερώνονται. Κατορθῶσι δὲ νὰ ἐκλύσῳ πως τὴν προσοχὴν των διὰ λιχνευμάτων, οὕτω δὲ τῇ βοήθειᾳ τῆς γαστριμαργίας των καταβάλλουσιν οἱ ἐπιτετραμμένοι τὴν ἀγωγὴν των τὴν φυσικὴν αὐτῶν κακίαν. Εἰς τοὺς τοιούτους διένειμαν παιγνίδια. Και πόσοι φεῦ! ἦσαν! Τί γελοιογραφίαι τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως! Χεῖρες κινούμεναι εἰς τὸ κενόν, στόματα μέχρι τῶν ὠτίων ἐσχισμένα. Ἐχρειάζετο ἡ χεὶρ τοῦ ἐπιστάτου ἢ τῆς θεραπαίνης, ἵνα τοὺς κάμῃ νὰ προχωρῶσι, και συχνάκις χάνοντες τὸ κέντρον τῆς βαρῦτητος ἐστρέφοντο πρὸς ἑαυτοὺς, και ἐπιπτον ἔπειτα χαμαὶ ὡς δέματα ἐμπορευμάτων. Και ὁμως τὸ Κατάστημα ἔχει ἄλλους χειροτέρους. Ὑπάρχουσι βλάκες μὴ δυνάμενοι νὰ ἐξέλθωσι και οὓς μετὰ τὸ πέρας τῆς παραδόξου τελετῆς ἐπορεύθημεν νὰ ἴδωμεν εἰς τοὺς κοιτῶνάς των. Ἐνόμιζες ὅτι εἰσῆρχεσθε εἰς θηριοτροφεῖον. Τίποτε ἀνθρώπινον δὲν εὕρισκας ἐκεῖ. Βαρεῖα ὁσμὴ σου ἐκτύπα τὸ πρόσωπον ἅμα εἰσῆρχεσθε, ἐγγίνεσθε δὲ δεκτὸς μετὰ κραυγῶν ὀργισμένου πιθήκου. Ἄλλοι ἐκείντο εἰς τὰς κλίνας των, ἄλλοι ἐκάθηγον εἰς ἔδρας κεκλεισμένας ἔμπροσθεν διὰ βῆθρου, ὅπως αἱ ἔδραι τῶν παιδιῶν. Ὁδυνηρὰ θὰ ἦτο ἡ περιγραφή ὅλων, ὅσα ἐκεῖ ἠδύνατό τις νὰ ἴδῃ. Τὸ ὄν, τὸ ὅποιον μὲ ὀλιγώτερον σχετικῶς ψυχικὸν

ΔΑΝΕΙΟΝ ΠΝΕΥΜΑ

Διευθυντὴς περιοδικοῦ περιήλθεν εἰς τὴν ἀνάγκην, διὰ τὴν φιλομουσίαν ἴσως τοῦ Κοινοῦ, νὰ διακόψῃ τὴν ἐκδοσιν τοῦ φύλλου του και νὰ μείνῃ ὀφειλέτης πρὸς τοὺς συνεργάτας αὐτοῦ, αἵτινες ἀπεράσισαν νὰ στείλωσιν ἕνα ἐξ ὅλων ὡς ἀντιπρόσωπον, ὅπως ζητήσωσι δι' ἐκατόστην ἴσως φορὰν τὰ ὀφειλόμενα αὐτοῖς χρήματα. Ὁ ἀπεσταλμένος εὐρίσκει τὸν διευθυντὴν εἰς τὴν τράπεζαν ἔχοντα ἐνώπιόν του καλοψημένον και ὀρεκτικώτατον ὀρνίθιον.

Ὁ πειναλέος συντάκτης δὲν δύναται νὰ καταστείλῃ κραυγὴν ἀγανακτήσεως. — Πῶς, κύριε, τῷ λέγει, δὲν ἐντρέπεσθε, ἐνῷ ἡμεῖς ἀποθνήσκομεν τῆς πείνης, σεῖς νὰ τρώγετε κοτοπούλια! — Τί νὰ κάμω, ἀγαπητέ, ἀφοῦ δὲν εἰμπορῶ πλέον νὰ τὰ θρέψω, ἡ ἀνάγκη μὲ βιάζει νὰ τὰ φάγω. * *

Ὁ κ. * * ἐπληρώθη ἐσχάτως ἐν τινι μονομαχίᾳ.

— Ἀδιάφορον, ἔλεγεν εἰς τῶν μαρτύρων του, ἔδειξεν ὁμως μεγάλην παρουσίαν πνεύματος. — Καλλίτερα νὰ ἔδειχεν ἀπουσίαν σώματος, ἀπήνησεν ἄλλος τις. * *

Ὁ Μίλων, τυφλωθεὶς, συνῆψε τρίτον γάμον πρὸς γυναῖκα ὠραιωτάτην μὲν, ἀλλὰ δύστροπον. Ἐπειδὴ δὲ ἡμέραν τινὰ ὁ λόγος Βούκιγγαμ εἶπε χαριεντιζόμενος ὅτι ἡ σύζυγός ἦτο βόδιον.

— Δὲν δύναμαι, ὑπέβαλε θλιβερώς ὁ ποιητής, νὰ κρίνω περὶ τούτου ἐκ τῶν χρωμάτων, κρίνω ὁμως ἐκ τῶν ἀκανθῶν. * *

Ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου:

Ὁ πρόεδρος πρὸς τὸν μάρτυρα. Γνωρίζετε ἂν οἱ κατηγορούμενοι εἶνε ἄνδρουμένοι; — Περὶ τούτου ἡμουν βέβαιος, κύριε πρόεδρε. — Και τί σὰς ἔκαμε νὰ τὸ πιστεῦτε; — Τοὺς ἄκουα κάθε ἡμέρα νὰ μαλώνουν! . . .

Ὁ Roger de Beauvoir ἔχει σκελετόν τινα θυμασίως συνηρηολογημένον, ἐπὶ τῆς ἐτέρας τῶν ὀμοπλατῶν τοῦ ὁποῖου ὁ Βίκτωρ Οὐγγῶ ἐγραψε διὰ μολυβδοκονδύλου τοὺς ἐπομένους στίχους:

Ὁ σκελετὴ, τί ἔκαμες, εἶπέ μοι, τὴν ψυχὴν σου; Τὴν φλόγα τί τὴν ἔκαμες, λαμπρὰς, τὴν φωτεινὴν σου; Τὸ εὐμόρφον σου τὸ πτηνόν, τὸ ψάλλον ἄσμα θεῖον, εἶπέ μοι, τί τὸ ἔκαμες, ὃ ἔρημον κλωδίον; Τί ἔκαμες, ἡφαίστειον, τὴν πλογαρὰν σποδόν σου; Ὁ δούλε, τί τὸν ἔκαμες, εἶπέ, τὸν κύριόν σου; * * *

Ἀπάντησις κοιλιδοῦλου: Ἡρώτων τὸν διάσημον καλοφάγον κ. * * διατί

ΣΚΕΨΕΙΣ

Εἶδες εἰς τὸ ἄκρον τοῦ ὀρίζοντος ἀπέραντον λίμνην. Ἐξηκολούθησες τὸν δρόμον σου, και φθάσας εἰς τὸ μέρος, ὅπου ἔβλεπες τὴν λίμνην, δὲν πατεῖς παρὰ χόρτα, και δὲν βλέπεις παρὰ τοὺς ἀναθυμιωμένους ἐκ τῆς γῆς ἀτμούς. Προχωρεῖς ἐπέκεινα, και, στρεφόμενος αἴφνης, βλέπεις ὀπισθὲν σου τὴν ἰδίαν λίμνην πάλιν μὲ τὴν ὀμαλήν της ἐπιφάνειαν.

Τοιοῦτος εἶνε ὁ βίος. Ὁ ἀπεθνήσκομεν ἐκ τῆς ἀπελπισίας, ὁσάκις ἀνακαλύπτωμεν ὅτι πᾶν ὅ,τι εἶχομεν ἐκλάθῃ ὡς σκοπὸν και τέλος τῶν σκέψεών μας, τῶν ἐπιθυμιῶν μας και τῶν ὀνείρων μας δὲν ὑπάρχει, ἢ εἶνε ἀπλῆ χίμαιρα, ἢ τις ἕνεκα τῆς ἀποστάσεως λαμβάνει διαστάσεις γιγαντιαίας. Ἄλλ' ὀθοῦμενοι πρὸς τὰ ἐμπρὸς ὑπὸ τοῦ αἰσθήματος τῆς ζωῆς, προχωροῦμεν, και ἔρχεται ἀκολούθως στιγμὴ, καθ' ἣν, στρεφόμενοι, ἐπαναβλέπομεν τὰς αὐτὰς ἀπάτας, και μέχρι τοῦ τέλους τῆς ὀδοιπορίας ἐπιστρέφωμεν ἐνίοτε και ῥίπτομεν ἐν βλέμμα ἀποχαιρετισμοῦ πρὸς ὅ,τι ἐνομίσαμεν ἄλλοτε ὅ,τι κατεῖχομεν. Ὁλόκληρος ὁ βίος ἡμῶν ἐνυπάρχει εἰς πᾶν ὅ,τι δὲν εἶνε ἀκόμη ἢ δὲν εἶνε πλέον, εἰς ἐπιθυμίαν τοῦ μέλλοντος, εἰς θλίψιν διὰ τὸ παρελθόν.

Ἴδου διατί προσηλούμεθα τόσον δυσπαλλάκτως και εἰς τὰς ἐλαχίστας τῶν ἀναμνήσεών μας! Ποῖον δὲ κράτος ἐξασκεῖ ἐφ' ἡμῶν μελωδία τις, ἄνευ τῆς ἐλαχίστης ἀξίας διὰ τὸν ἐπίλοιπον κόσμον, θεὰ τις ἰδιαιτέρα τοῦ οὐρανοῦ, ἀνθος, ὅπερ πατεῖ μετ' ἀδιανοίας ὅλος ὁ ἄλλος κόσμος ἐκτὸς ἡμῶν!

[Μετάφρασις] Κυρία Ε * *

δταν τρώγη κάθηται πάντοτε ἀντικρὺ καθρέπτου.
— Διατί; ἀνεφώνησε, διότι νομίζω ὅτι τρώγω
δύο φορές.

Ὁ Ἑβραῖος Heine ἔλεγε περὶ τῆς γυναικὸς
του: «Ἐξ ὄλων τῶν προτερημάτων τῆς φιλατίας
μου Ἰουλέττας ἐκείνο ὅπου μ' εὐχαριστεῖ πλειό-
τερον, εἶνε ὅτι ἀγνοεῖ τὴν ὑπαρξίν τῆς Ἐπιθεω-
ρήσεως τῶν Ἀπό Κόσμων».

Ἡ κυρία*, καλλονὴ ὑπερτεσσαρακοντοῦτις,
ἐνῶ ἐλάμβανε τὸ τσάι θερμότατον, κατελαμβάνε-
ται ἀπὸ σφοδρότατον βῆχα.

Ὅλοι σρέφουσι πρὸς αὐτὴν τὰ βλέμματα, ἀλλὰ
φαντασθήτε τὴν ἐκπληξίν των, ὅταν εἶδον ὅτι
τῆς ἔλειπον τὰ ὀφρύδια.

— ; ; ;

Ὁ ἀτμός τοῦ τσέου τὰ εἶχε ξεκολλήσει, καὶ
ἔπεσαν εἰς τὸ κύπελλον τῆς ὀφθαλμίας, ἥτις . . . τὰ
κατέπιε!

Κατὰ τοῦ καρδινάλιου Μαζαρίνου, γνωστοῦ
διὰ τὴν ἀπληστον φιλοχρηματίαν του, εἶχον δη-
μοσιευθῆ φοβεροὶ λίβελλοι. Ὁ καρδινάλιος ὑπε-
κρίθη, ὅτι παρωργίσθη λίαν διὰ τοῦτο, καὶ διέ-
ταξε νὰ περισυλλεχθῶσιν ἀπανταχόθεν ὅλα τὰ
ἀντίτυπα, ὡς διὰ νὰ τὰ καταστρέψῃ. Ἀφ' οὗ δὲ
τὰ συνήθροισεν ὅλα, τὰ ἐπώλει ἔπειτα κρυφίως,
καὶ τοιοῦττρόπως ἐκέδρησε σπουδαῖον χρηματι-
κὸν ποσόν.

Μετὰ τινα κηδεῖαν:

Τινὲς ἐκ τῶν συνοδευτῶν τὸν μακαρίτην
ἐπιστρέψαντες κάθηται εἰς τι ξενοδοχεῖον νὰ
γευματίωσι.

— Εἶνε καλὸ τὸ τυρὶ σου; λέγει τις τούτων,
ὅστις ἦτο καὶ ἐκ τῶν μᾶλλον εὐνοηθέντων κλη-
ρονόμων τοῦ μακαρίου.

— ὦ, κύριε, λέγει ὁ ὑπρέτης, μυρίσατέ το,
καὶ νεκρὸν ἤμπορεῖ νὰ ἀναστήσῃ.

Ὁ κληρονόμος καταλαμβάνεται ὑπὸ ζωηρᾶς
ἀνησυχίας, καὶ

— Ἐλα, λέγει, μὴ ἀνοησίαις. . . πᾶρ' το
ἀπ' ἐδῶ.

ΙΩΝΑΣ

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

* * Ἡ εὐγενὴς συμπεριφορὰ ἀντιπροσωπεύει
τὴν εὐμενὴ πρὸς τὸν πλησίον κλίσιν καὶ ἀγά-
πην, ὅπως τὸ τραπεζικὸν γραμματίον ἀντιπρο-
σωπεύει τὸν χρυσὸν καὶ τὸν ἄργυρον. Ἀλλ' ὅταν
τὸ ἀντιπροσωπευτικὸν σημεῖον ὑπερβῇ μέγਾਲως
τὸ μεταλλικόν, ὅσον ἀντιπροσωπεύει, χάνει τὴν
ἀξίαν του, καὶ τὸ τραπεζικὸν γραμματίον γίνε-
ται καίμης.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Κατὰ τὴν τελευταίαν ἀπογραφὴν ὑπάρ-
χουσιν ἐν ταῖς Ἠνωμέναις Πολιτείαις τῆς Ἀμε-
ρικῆς 12,000 ὀδοντοῖκτροι, οἵτινες πάντες κά-

μνουσι λαμπρὰς ἐργασίας, μάλιστα εἰς τὸ βού-
λωμα τῶν ὀδόντων. Ἐκ τούτου λαβὼν ἀφορμὴν
στατιστικὸς τις Ἀμερικανὸς, ἠθέλησε νὰ ὑπο-
λογίσῃ τὸ ποσὸν τοῦ χρυσοῦ καὶ ἄργυρου, ὅπερ
οἱ ὀδοντοῖκτροι δαπανῶσιν εἰς ἐμφραξίν τῶν ὀ-
δόντων, καὶ εὗρε τὸ ἐκπληκτικὸν ἐξαγόμενον ὅτι
κατ' ἔτος δαπανᾶται εἰς τοιαύτην χρῆσιν ἡμι-
σὺς τόνος χρυσοῦ (5,000 δόλλαρ), δύο τόνοι ἀρ-
γύρου καὶ ἄλλοι τόσοι πλατίνης. Ὑπελόγησε δὲ
ὁ αὐτὸς στατιστικὸς ὅτι, ἐάν ἐξακολουθήσῃ ἡ
αὐτὴ δαπάνη κατ' ἔτος, ἐντὸς 300 ἐτῶν θὰ ὑ-
πάρχωσι τεθλαμμένα εἰς τὰ ἀμερικανικὰ νεκρο-
ταφεῖα 150 ἑκατομμύρια δόλλαρ εἰς χρυσόν,
προερχόμενον ἐκ τοῦ βουλώματος τῶν ὀδόντων.

Ἡ Γαλλικὴ τις ἐφημερὶς ἀναφέρει τὸν ἀκό-
λουθον ἀπλούστατον τρόπον, δι' οὗ δυνάμεθα νὰ
ὑπολογίσωμεν κατὰ μεγίστην προσέγγισιν τὴν
ἀπόστασιν τῆς μακρᾶν ἡμῶν ἐρηγνυμένης θυσέλλης.

Γνωστὸν ὅτι ἡ ταχύτης τοῦ ἡχοῦ ἐν τῷ ἀέρι
εἶνε 340 μέτρα κατὰ δευτερόλεπτον εἰς θερμο-
κρασίαν 16 βαθμῶν ἄνω τοῦ μηδενικοῦ. Οὕτω,
ἐν περιπτώσει θυσέλλης, ἐάν μετρήσωμεν τὸν ἀ-
ριθμὸν δευτερολέπτων ὅσα παρέρχονται ἀπὸ τῆς
στιγμῆς τῆς ἐκλάμψεως ἀστραπῆς, μέχρις οὗ ἀ-
κουσθῇ ὁ ἡχος τῆς βροντῆς, ἀρκεῖ ἔπειτα νὰ πολ-
λαπλασιάσωμεν τὸν ἀριθμὸν τοῦτον τῶν δευτε-
ρολέπτων ἐπὶ τὸ 340, ἵνα ἔχωμεν τὴν ἀφ' ἡμῶν
ἀπόστασιν τῆς θυσέλλης εἰς μέτρα. Ὑποθέσωμεν
π. χ. ὅτι τὸ μεταξὺ τῆς ἐκλάμψεως τῆς ἀστρα-
πῆς καὶ τοῦ ἡχοῦ τῆς βροντῆς χρονικὸν διάστη-
μα εἶνε 6 δευτερολέπτων, ἐντεῦθεν ἔπεται ὅτι ἡ
ἀφ' ἡμῶν ἀπόστασις τῆς θυσέλλης εἶνε ἐξάκις 340
μέτρα ἤτοι 2,040, δηλ. δύο χιλιόμετρα καὶ 40
μέτρα.

Εἰς ἈΝΑΓΡΩΣΤΗΣ.

ΜΙΑ ΣΥΜΒΟΥΛΗ ΚΑΘ' ΕΒΔΟΜΑΔΑ

Συνιστῶμεν εἰς τοὺς ἀναγνώστας ἡμῶν τὸν ἐ-
ξῆς ἀφορισμὸν φιλοσόφου τινὸς ἐκ τῶν ἡμετέρων
φίλων, ὅστις ἔκαμε μακρὰς σπουδὰς εἰς τὰ κυ-
βευτήρια τοῦ Ὁμοῦργ, Βάδεν, Σπᾶ καὶ Μο-
νάκου:

«Καθὼς πατήσετε τὸ ἔδαφος τῆς αἰθούσης
χαρτοπαικτείου μὲ τραπεζικὸν γραμματίον ἑκα-
τὸν φράγκων, τὸ γραμματίον σας δὲν ἀξίζει πλέον
παρὰ πενήκοντα φράγκα μόνον. Καθὼς καθί-
σετε, τὸ γραμματίον σας δὲν ἀξίζει πλέον τί-
ποτε».

Ἐπειδὴ εἶν' ἐνδεχόμενον νὰ διακοπῇ κατὰ
τὰ τέλη τοῦ ἔτους ἡ ἐκδόσις τῆς Ἐστίας,
γνωστοποιεῖται πρὸς τοὺς ἐν ταῖς ἐ-
παρχίαις καὶ τῇ ἀλλοδαπῇ συνδρομητὰς
αὐτῆς, ὅτι συνδρομαὶ διὰ τὸ ἔτος 1881 δὲν
εἶνε δεκταὶ πρὸ τῆς 1 προσεχοῦς Ἰανουα-
ρίου.